

KRITISK FRAMSTÄLLNING
AF
TAINES PSYKOLOGI.

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETEN VID LUNDS UNIVERSITET

KOMMER ATT OFFENTLIGEN FÖRSVARAS Å LÄROSALEN N:R 6

LÖRDAGEN DEN 30 MAJ 1885, KL. 4 E. M.

AF

VICTOR HUGO WICKSTRÖM,
FILOSOFIE DOKTOR.

LUND 1885.
FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.

INNEHÅLL:

	Sid.
Inledning	1.
I. Kunskapens elementer.	
1. Tecknen	9.
2. Bilderna	14.
3. Sensationerna	19.
II. De olika slagen af kunskap.	
1. Kunskapens allmänna mekanism	25.
2) Kunskapen om kroppar	29.
3) Kunskapen om anden	34.
4) Kunskapen om allmänna saker	40.
Afslutning	48.

Innan vi gå att framställa TAINES psykologi, torde det vara lämpligt att lämna en kort redogörelse för den filosofiska riktning, hvartill han hör, nämligen positivismen. Dess stiftare är, såsom bekant, AUGUSTE COMTE.

Med den positiva filosofien menar COMTE det allmänna systemet af varseblifna fakta. Genom denna bestämning af filosofiens begrepp har COMTE inlagit en afgjort empirisk ståndpunkt. Erfarenheten är vår enda kunskapskälla, och filosofiens uppgift är endast att systematisera det däri gifna innehållet. Skilnaden mellan filosofien och de öfriga vetenskaperna ligger icke däri, att den förra skulle gå utom eller öfver dessas sfer, utan endast däri, att den är, så att säga, syntesen af dem alla. För att belysa förhållandet mellan de andra vetenskaperna och filosofien hänvisar COMTE till hvad Engelsmännen kalla "philosophia naturalis". Denna sysselsätter sig med de särskilda vetenskapernas detaljer, under det att den positiva filosofien har att göra endast med deras allmänna bestämningar, betraktade såsom underordnade under en och samma princip och utgörande delar af ett stort helt ¹⁾.

COMTE söker från olika synpunkter uppvisa det berättigade i denna sin uppfattning af filosofiens begrepp och uppgift. Den förnämsta af dem är den historiska eller utvecklingssynpunkten. COMTE tror sig hafva funnit en genomgående och nödvändig lag, nämligen den, att människan under sina forskningar successivt använder trenne hvar andra väsentligt olika och i grunden motsatta

¹⁾ AUGUSTE COMTE. Cours de Philosophie Positive. Tome 1. Paris 1869. s. 5—6.

sätt att filosofera: det teologiska, utgångspunkten för undersökningen, då man direkt hänför all verkan till någonting öfvernaturligt; det metafysiska, genomgångsstadiet, då i de öfvernaturliga principernas ställe sättas abstrakta krafter, hvarigenom de iakttagna fenomenerna förklaras, och det positiva, slutpunkten, då man afstår från att söka det absoluta, fenomenernas *orsaker*, för att medels varseblifning och slutledning kunna bestämma deras *lagar*, d. ä. deras konstanta relationer. Denna lag rörande utvecklingens allmänna gång anser COMTE vara af den beskaffenheten, att den endast behöfver påpekas för att af alla dem som hafva en djupare insigt i vetenskapernas allmänna historia, inses såsom sann. Alla vetenskaper hafva enligt hans åsigt utgått från det teologiska betraktelsesättet och därpå hängifvit sig åt det metafysiska för att slutligen såsom positiva nå sin fulländning. Till bevis för sanningen af denna lag framdrager han icke blott vetenskapernas allmänna utvecklingsgång, utan hänvisar äfven på den enskilda människan: "hvar och en af oss", säger han, "är i sin barndom teolog, i sin ungdom metafysiker, i sin mogna ålder fysiker" ¹⁾.

I enlighet härmed anser COMTE filosofens uppgift vara att erkänna den absoluta omöjligheten att uppnå hvad man kallar ursprungs- och ändamålsorsaker och i stället söka fenomenernas naturliga och oföränderliga lagar. Endast steg för steg hafva de positiva vetenskaperna befriat sig från teologiska och metafysiska åskådningssätt och därvid icke hållit jämna steg, utan vid olika tider ernått en positiv uppfattning, genom att tillegna sig en högre grad af allmänhet, enkelhet och ömsesidigt beroende. Sålunda har först astronomen, därpå fysiken, kemien och fysiologien omskapats till positiva vetenskaper. Denna omskapning har försiggått under sekler: COMTE leder positivismen tillbaka till ARISTOTELES och den Alexandrinska skolan, anser, att Arabernas naturvetenskapliga studier befrämjat den, och låter i nyare tider BACO, CARTESIUS och GALILEI framstå såsom dess förkämpar. Från och med dessa sistnämde räknar han dess egentliga grundläggning och anser, att den sedermera med stora steg gått framåt, utom inom ett område, det socialt-politiska, hvilket han framhåller såsom det, hvaråt han företrädesvis skall egna sina krafter, alldenstund det är det helas afslutning och förnämsta mål ²⁾.

Genom att sålunda uppställa den socialpolitiska vetenskapen såsom afslutning för positivismen kan man sluta till, att en sådan filosofis tyngdpunkt icke

¹⁾ s. 8—11.

²⁾ s. 11—22.

ligger inom de rent spekulativa problemerna, utan inom det praktiska området. Dess grundläggande satser äro tydligen till största delen antagna med särskildt hänsyn till de förutfattade meningar, som COMTE hyser angående den mänskliga utvecklingens gång och syften. Också hänvisar han till de viktiga följder, som han anser skola härflyta ur denna positivismens systematisering och sammanlutning af de olika vetenskaperna, en hänvisning, hvarigenom han angifver, att målet för filosofien enligt hans uppfattning ligger, så att säga, utom den själf. Den första af dessa följder skulle bestå däri, att det rationela medlet att finna människans logiska eller — hvilket COMTE identifierar — intellektuella lagar sättas i vår hand, och att dymedels ernås ett klargörande af de intellektuella funktionernas organiska vilkor och af de olika metoder, som böra användas för vinnande af de särskilda kunskaperna. Den andra följden skulle utgöra en reorganisation af uppfostringsväsendet, i det att det i stället för en teologisk, metafysisk eller literär uppfostran skulle träda en positiv, och det uppväxande släktet därigenom erhålla en på samma gång systematisk och allomfattande inblick i det verkliga. Den tredje följden skulle vara en sammanlutning mellan de positiva vetenskaperna till lösande af gemensamma problem, och den fjärde en omorganisation af de socialt-politiska förhållandena ¹⁾.

Sedan COMTE sålunda bestämt positivismens väsen, mål och inflytande på olika mänskliga områden, öfvergår han till att klassificera de däri ingående vetenskaperna. Till en början indelar han vetenskaperna öfver hufvud taget ur olika synpunkter: dels i *teoretiska* och *praktiska*, dels i *abstrakta* (eller *fundamentala*), som hafva till sin uppgift upptäckandet af lagar, och *konkreta* (eller *deskriptiva*), som tillämpa dessa lagar på de existerande väsendenas utveckling. Han anser, att positivismen har hvarken att göra med de praktiska eller de konkreta vetenskaperna, utan endast med de teoretiskt-fundamentala och deras klassifikation, för hvilken sist nämnda en princip måste uppsökas. Denna är de olika vetenskapernas grad af enkelhet eller, som är det samma, af allmänhet; fortgåendet från den ena vetenskapen till den andra bestämmes ur denna princip på sådant sätt, att man nedstiger till allt konkretare områden. I enlighet med denna princip fastställer COMTE tvänne hufvudklasser af vetenskaper: vetenskaperna om de oorganiska kropparna och vetenskaperna om de organiska. De förra utgöra tvänne: *astronomien*, vetenskapen om universi all-

¹⁾ s. 29—30.

männa fenomen, och *fysiken*, vetenskapen om de till jorden hörande kropparnas allmänna fenomen. Fysiken delas i fysik i egentlig mening och kemi. På samma sätt utgöra vetenskaperna om de organiska kropparna tvänne: *fysiologien*, vetenskapen om de fenomen, som röra individen, och den *sociala fysiken*, vetenskapen om de fenomen, som röra släktet. Denna ordning mellan de positiva vetenskaperna finner COMTE vara berättigad äfven från andra synpunkter än den, hvarefter den blifvit fastställd. Den är nämligen dels med nödvändighet likformig med filosofiens egen utveckling, och sålunda exakt utvisande den grad af fulländning, som tillkommer de särskilda vetenskaperna, dels direkt angifvande planen för en i grunden rationel uppfostran ¹⁾. Såsom den fundamentala basen till den positiva filosofien ställer COMTE matematiken och utgår därför i sin framställning från denna ²⁾.

Lämnande de öfriga positiva vetenskaperna å sido, emedan de falla utom uppgiften för denna afhandling, skola vi kasta en blick på COMTES psykologiska ståndpunkt. Psykologien utgör hos COMTE en del af fysiologien eller biologien och har mera negativ än egentlig positiv betydelse. Det är i synnerhet tvänne läror, hvaremot han opponerar sig: läran om den inre erfarenheten och läran om jaget såsom substans. Hvad den förra beträffar, medgifver han, att människan kan med afseende på de "moraliska" fenomenerna — hvarmed han här menar affekterna — i viss mån observera sig själf af det anatomiska skälet, att det gifves skilda organer för dessa yttringar, men vinsten af en sådan observation måste blifva ringa, emedan affekten lämnar föga rum för reflexionen. I öfriga fall anser COMTE, att en sådan dubbelakt innebär dels en motsägelse, emedan individen därvid skulle dela sig i tvänne, hvaraf en skulle resonnera, under det att den andra skulle betrakta resonnementet, dels en omöjlighet, emedan man för att observera sig själf måste förbjuda sig hvarje uppfattning af någonting yttre, hvarje intellektuellt arbete, då naturligtvis ingenting skulle finnas kvar att reflektera öfver, dels ett för vetenskapen onyttigt resultat, i det att denna så kallade inre erfarenhet — hvilket också filosofiens historia visar — gifver upphof åt lika många hvar andra motsägande teorier, som det gifves individer ¹⁾. Med afseende på läran om jaget anmärker COMTE, att denna eger

¹⁾ s. 31—33. Tom III s. 539.

¹⁾ s. 50—80.

²⁾ s. 87.

sin grund i den föregående psykologiens beroende af den teologiska filosofien och dess lära om en "själ", hvaremot han hänvisar till den "allmänna" erfarenheten "såsom angifvande människonaturens beroende af en mängd från hvar andra fullkomligt skilda makter;" jaget "representerar" en fullkomlig fiktion ²⁾).

Det positiva i COMTES psykologi innebär ett hyllande af GALLS läror. COMTE företager sig att på den grund, som denne lagt, i psykologiens ställe sätta frenologien. De principer, hvarpå GALLS teori hvilar, äro tvänne: att i människan innebo vissa affektiva och intellektuella grunddispositioner, och att flertalet af dessa äro sins emellan väsentligt olika och i grunden oberoende af hvar andra, ehuru de i det yttre framträdande funktionerna ("les actes effectifs") förutsätta deras mer eller mindre invecklade samverkan ³⁾. Alldenstund hjärnan är organet för dessa förmågors verksamhet, blir frenologiens uppgift att så exakt som möjligt bestämma hvarje hjärnorgans verksamhet och funktioner ⁴⁾.

Det ligger naturligtvis alldeles utom uppgiften för denna afhandling att kritisera positivismen; några af dess brister äro dock så i ögonen fallande, att vi icke kunna underlåta att i största korthet anmärka dem. Hvad som först väcker förvåning är den form, hvarunder COMTE framställt sina läror. Man kan säga, att han icke vetenskapligt vindicerat något af sin teoris grundpåståenden ⁵⁾. De argumenter, han använder, utgöra oftast blott ett hänvisande till en "allmän erfarenhet" eller en "själfklart insedd sanning", hvilka, såsom de hos COMTE framställas, hvarken äro allmänt erfarna eller själfklara. När man ser detta i samband med hans ringa insigt i föregående tänkares läror, är det lätt att inse, hvarför hans teori gör intryck mera af ett lösligt resonnement än af ett verkligt system. Äfven från reel synpunkt kunna anmärkningar riktas mot COMTES lära. Den är ofullständig, för så vidt som den med all sin fordran på filosofisk universalitet saknar en första filosofi eller en metafysik samt lämnar intet rum åt logiken och psykologien; i den sist nämndas ställe träder en sådan "vetenskap" som frenologien ⁶⁾. Hvad positivismens uppfattning af filosofien såsom syntes af en mångfald vetenskaper beträffar, så kan man icke hos positivismen själf

²⁾ s. 544—545.

³⁾ s. 554.

⁴⁾ s. 556.

⁵⁾ Jmf. J. J. BORELIUS. En Blick på den nuvarande filosofien i Frankrike. Stockholm 1880. s. 11.

⁶⁾ STUART MILL. Auguste Comte and Positivism. London 1866. s. 56, 66.

erkänna en sådan sammanhållande förmåga, emedan den icke höjer sig öfver dessa vetenskaper genom att medels en inre och djupare enhet sammanfatta dem, utan tvärt om endast kommer att utgöra en del af den summa, som de positiva vetenskaperna bilda. Dessa jämte filosofien äro blott ett åggregat af vetande.¹⁾ Vidare är den så kallade lagen om de tre tillstånden, det teologiska, det metafysiska och det positiva, icke någon lag, för så vidt COMTE med en sådan menar ett konstant och nödvändigt förhållande. Denna gäller hvarken om individen eller om mänskligheten i det hela: det gifves teologiska strömningar i våra dagar och metafysiska under antikens. Den ordning, hvari positivismens grundvetenskaper framträda, är icke heller med nödvändighet gifven: så t. ex. förutsätter astronomen insigter i optik, metereologi, fysik m. m.²⁾

TAINE kan icke sägas okritiskt och fullständigt intaga positivismens ståndpunkt. Så väl i sina kritiskt-historiska arbeten som i sitt psykologiska har han sökt att häfda sin själfständighet. Skilnaden mellan COMTE och TAINE framgår ur den senares redogörelse för de olika skolornas ställning i Frankrike, jämförd med hans egen. TAINE anser skilnaden mellan det adertonde och det nittonde århundradets filosofiska grundåskådning ligga däruti, att det förra var misstroende och kritiskt, det senare åter är drömmande och abstrakt.³⁾ Inom Frankrike finner han dessa sist nämnda tendenser företrädesvis hos den så kallade spiritualistiska skolan; "drömmare" kan TAINE på sin ståndpunkt kalla dennas anhängare, därför att de framställa läror om Gud, friheten, odödligheten, hvilka för en positivist utgöra endast "literära metaforer," likasom han kan klandra dem för böjelse för abstraktioner, enär han såsom positivist i grunden anser blott det af sinnena uppfattade såsom det egentligt verkliga. Denna spiritualistiska skola anser orsakerna eller krafterna ligga inom vår erfarenhet, fattar dem i analogi med hvad man kallar vilja och fastställer tvänne världar, hvaraf den ena, som är okroppslig och osynlig producerar den andra, som är synlig och utsträckt. Den positiviska skolan däremot anser orsakerna ligga utom vår erfarenhet och endast lagarna för sinnevärdens fakta af oss bestämbara. Gent emot dessa båda skolor framhåller TAINE, att de båda skulle vederläggas, i fall man kunde uppvisa, att orsakerna själfva voro fakta och såsom sådana fallande inom erfarenheten. Lyckas han däri, anser han sig icke komma att behöfva

¹⁾ M. J. MONRAD. Tankeretninger i den nyere tid. Christiania 1874. s. 222—224.

²⁾ Jfmr HERBERT SPENCER. The Genesis of Science. London 1854.

³⁾ TAINE. Les Philosophes Français du XIX:e siècle. Paris 1860. s. 290—293.

att i likhet med positivismen stympa vetenskapen — d. ä. antaga någonting, som icke fölle därinom — ej heller såsom spiritualismen fördubbla universum.¹⁾ Detta är den uppgift, som TAINÉ för sig uppställt; om han icke kan realisera den, måste han anses vara positivist. Vi skola därför, sedan vi redogjort för TAINES psykologiska läror, efterse, huruvida han i själfva verket lyckats höja sig öfver positivismen.

I sitt förnämsta kritiskt-historiska arbete: "Les Philosophes Français du XIX:e siècle" sysselsätter sig TAINÉ med psykologerna LAROMIGUIÈRE och JOUFFROY, kunskapsteoretikern ROYER-COLLARD, metafysikern MAINE DE BIRAN och moralteologen COUSIN. Såsom RAVAISSON anmärker²⁾ är den förnämsta uppgiften för TAINES kritiska verksamhet att uppvisa ohållbarheten af spiritualismens teorier om en annan och högre verklighet än den för sinnena gifna. TAINÉ anser hufvudbristen hos denna spiritualistiska skola vara tvänne: en sträfvän att underordna vetenskapen under moralen och en böjelse för abstraktioner.³⁾ Härmed vill TAINÉ säga, att denna skola dels med förbiseende af sin egentliga uppgift, de teoretiska grundproblemernas lösande, ställt sig i moralens och religionens tjänst, dels icke nog beaktat hvad den exakta forskningen och de empiriska vetenskaperna upptäckt och fastställt, utan i dess ställe rört sig med abstrakta termer, som enligt hans åsigt sedan århundraden användts på ett stereotyp och vilseledande sätt. Hvad de engelske tänkarne beträffar, gifver TAINÉ STUART MILL ampla loford för sitt vetenskapliga förfaringssätt och sina djupa och omfattande kunskaper.⁴⁾ För öfrigt äro TAINES kritiskt-historiska arbeten af föga betydelse för kännedomen af hans psykologiska ståndpunkt, dels emedan största antalet af de kritiserade tänkarne icke sysselsätter sig med psykologi i egentlig mening, dels emedan de psykologiska spörsmål, som de någon gång afhandla i TAINES arbete "De L'Intelligence" underställes en vida grundligare och mångsidigare granskning.

TAINES psykologi sönderfaller i tvänne hufvudafdelningar: uppdelandet af kunskapen i dess enkla elementer och läran om de olika slagen af kunskap. Den första går från en undersökning af "tecknens" och "bildernas" betydelse till ett klagörande af sensationernas samt innehåller såsom bihang en analys af de

¹⁾ TAINÉ. Anf. arb. Préface s. IV—VI.

²⁾ FELIX RAVAISSON. La Philosophie en France au XIX:e siècle. Paris 1868. s. 91.

³⁾ TAINÉ. Anf. arb. s. 286.

⁴⁾ TAINÉ. Le Positivisme Anglais. Paris 1864.

fysiska villkoren för de inre funktionerna. Den senare innehåller, utom en redogörelse för de olika slagen af kunskap, af hvilka TAINÉ åtskiljer kroppar, andar och "allmänna saker" ("les choses générales"), äfven en inledande undersökning rörande "kunskapens allmänna mekanism" samt ett avslutande tillägg af hufvudsakligen logiskt innehåll.

B. Taines Psykologi.

I. Kunskapens elementer.

1. Tecknen.

Utgångspunkten för TAINES psykologi är begreppet *tecken*. Sådana kunna enligt honom förekomma under olika förhållanden. Så varseblifva vi t. ex. från tornet i en stad en mängd svarta eller på olika sätt färgade fläckar, som röra sig fram och tillbaka på trottoarerna, och vi förstå genast, att hvarje af dessa punkter är tecken för en lefvande kropp, verksamma lemmar, ett tänkande hufvud, ledt af någon plan eller inre afsigt, kort sagdt: en människa. På samma sätt äro de lysande punkter, som vi nattetid skåda på himlahvalfvet, tecken för solar, en uppstigande rök tecken för eld, o. s. v. Då vi dricka, då vi gå, eller då vi för ett ändamål, likagodt hvilket, betjäna oss af någon af våra lemmar, förutse vi, i öfverensstämmelse med ett varseblifvet faktum, ett faktum, som vi icke ännu varseblifva; djuren göra på samma sätt; alt efter ett föremåls färg och lukt, äta de det eller lämna det.

I alla dessa fall är det en närvarande erfarenhet, som bibringar föreställningen om en annan möjlig erfarenhet. Med tecknet och dess motsvarande föremål äro två med hvar andra förbundna momenter gifna, hvilka stå i det förhållande till hvar andra, att vi, "i det vi vidröra den första länken i paret, föreställa oss den andra".

I denna tecknens stora familj finnes det ett slägte, hvars egenskaper äro särskildt märkliga, nämligen *namnen*. — Dessa indelar TAINES enligt vanligt bruk i nomina propria ("les noms propres") och nomina appellativa ("les noms

communs ou généraux"). Vid ett nomen proprium föreställer man sig ett konkret föremål, för så vidt som kombinationen af namnet och föremålet ligger inom erfarenheten. Jag läser eller hör ordet Tuillierierna, och det föresväfvar mig genast bilden af en slät terräng, blomsterplaner inramade i galler, hvita statyer o. s. v. Jag läser namnet på en bekant person, och tycker mig i tankarna se hans gestalt och anletsdrag, höra hans röst m. m.

Antag nu, att jag, i stället för att på detta sätt fasthålla ett enstaka namn och låta den därvid fästade bilden utveckla sig, hastigt genomläser följande sats: "Det finnes många offentliga trädgårdar i Paris, stora och små, Jardin des Plantes, Luxembourgparken, Boulognerskogen, Tuillierierna, Champs-Élysées o. s. v." Nu uppväcka dessa tecken inga bilder: af parets båda länkar framträder blott den första i medvetandet, den andra hinner icke uppväckas på grund af den hastighet, hvarmed de olika tecknen följa efter hvarandra. Mellan detta fall och det förra, som närmade sig till en vision, kan det tänkas en otalig mängd af mellanliggande medvetenhetstillstånd, i det att den fullkomliga bildens färgrikedom och bestämda konturer kontinuerligt aftaga och utplånas, ända till dess att endast namnet återstår.

Detta sålunda reducerade namn är likväl icke ett dött tecken. Det liknar fastmera en trädstam, som, ehuru beröfvad sina grenar, dock är i stånd att låta dem åter framspira. Antag, att jag hör eller läser denna sats: "London innesluter många vackra trädgårdar, Hyde-Park, Regent's Park och Tuillierierna". Jag undgår ej att erfara en stötlik känsla af förvåning: redan i själfva ordet röner jag ett motstånd, som visserligen blir ännu lifligare, om bilden kommer till. Om vi fortsätta och variera detta prof, så finna vi i namnet ett system af *tendenser*, hvilka motsvara bildens och samtliga äro förvärfvade ur dettas förbindelse med erfarenheten, men nu spontana. De äro verksamma än för att närma, än för att aflägsna namnet från andra namn, bilder och erfarenheter. Det är på detta sätt, som namnet, såsom vi sett, kan komma att alldeles ensamt stå i stället för bilden, som det ursprungligen uppväckte, och blifva dess *substitut*¹⁾.

Hvad nomina appellativa beträffar, så äro dessa enligt Taine sådana tecken, hvilkas tillhörande länk icke är, såsom fallet med egennamnen, en

¹⁾ Taine. De L'Intelligence. Paris 1870. Tome I. s. 13—19. Vi anmärka i förbigående, att i TAINES sats: "le nom *tout seul* peut tenir lieu de l'image qu'il éveillait", detta uttryck "namnet alldeles ensamt" är oegentligt, emedan de tendenser, som vi nyss funnit förbundna därmed, helt visst äro något annat än ljudet eller bokstäfverna.

konkret företeelse, utan en abstraktion, d. v. s. icke ett helt och fullt bestämdt faktum, utan en del eller ett fragment af ett sådant. Denna egenskap hos nomina appellativa, att vara *abstrakta*, står i förbindelse med en annan deras egenskap, att vara *allmänna*: ett sådant namn passar för en hel klass, emedan det betecknade föremålet, som endast är ett fragment, kan återfinnas hos alla klassens individer, hvilka, lika ur denna synpunkt, kunna vara olika ur andra. Men detta fragment kan icke blifva föremål för uppfattning medels sinnena. Namnet "månghörning" t. ex. betecknar en figur med många sidor, utan att dessa sidor utgöra ett bestämdt antal; men att befälla någon se eller föreställa sig flere sidor och på samma gång icke se eller föreställa sig hvarken 3 eller 4 eller 5 eller något annat antal, är att samtidigt befälla och förbjuda operationen. Då jag uttalar ordet "träd", finner jag icke i mig en färgad bild, som utgör ett träd i allmänhet, ty trädet i allmänhet har höjd, stam och blad, utan att hafva vissa bestämda sådana, och det är omöjligt att föreställa sig en storlek och en gestalt, utan att dessa äro bestämda. Ordet "träd" uppväcker en obestämd, dunkel och föränderlig bild af något slags träd, under det att det föremål, som betecknas med detta ord, hvarken är dunkelt eller föränderligt.

Ur denna svårighet hjälper sig Taine genom att skilja mellan de obestämda och föränderliga *skemata* ("l'image vague et mobile") och de fullt fixerade och bestämda *begreppen* ("l'extrait précis et fixe"). Ett nomen appellativum kan framkalla, å ena sidan en obestämd bild, å andra sidan en viss komplex af bestämmningar. Såsom skematisk han en tiotusensiding t. ex. icke fasthållas af inbillningskraften, hvaremot den under begreppets form fattas klart och exakt. Detta begrepp, hvarmed en inre exakt representant gifves, är någonting verkligt. Dess uppkomssätt förklarar TAINE genom att hänvisa till en viss böjelse hos individen att sammanfatta och gifva namn åt egenskaper hos föremål eller åt föremålen själfva. Vid betraktandet af ett galleri af venetianske mästare t. ex., blir man till en början bländad af denna glänsande kolorit, dessa yppiga former, dessa ädla drag, dessa höga marmorkolonnader; man vill uttrycka hvad man känner därvid, och efter en strid mellan dunkla intryck, skilda tendenser, växlande stämningar frigör sig en bestämd sträfvan, som slutligen finner sitt uttryck i vissa ord: lifsglädje, förfinad vällust, existensmåleri. Denna sträfvan hos individen att sålunda sammanfatta intrycken, hvilken motsvaras af någonting gemensamt hos föremålen, finner TAINE redan hos barnet, som sedan det inlärt ett ord, söker använda det på alla föremål, som hafva någon likhet med det, hvarom ordet först användes. Detta är möjligt endast därigenom, att barnet tager orden i en

vidsträktare betydelse än de hafva, och dess uppfostran, från denna synpunkt sedt, består däri, att det så småningom lär sig fatta ordens adekvata innehåll. Å andra sidan hafva alla allmänna namn den egenskapen, att deras innehåll genom erfarenheten ökas. Ordet *katt* t. ex. motsvarar för det vulgära medvetandet knappast något mera än en viss gestalt, som ligger orörlig eller tar ett språng, som soffer i en lada eller försigtigt löper på taket. Men jag dissekerar katten och lär känna dess inre organer, dess vener och arterer, dess tarmkanal, benkotor o. s. v. Jag tager mikroskopet till hjälp, och mitt lif skall ej förslå att inregistrera alla de egenskaper, som tillhöra kattens kroppsbyggnad. I själfva verket är antalet af dessa egenskaper oändligt. På detta sätt kommer det par, hvars första länk det allmänna namnet är, att till andra länk få en otalig eskort af andra namn med sina bestämda tendenser. *Taine* uttrycker denna process så, att det abstrakta namnet blir "kollektivt". Namnen hafva den egenskapen att å ena sidan uppväcka bilder af individer, som tillhöra en viss klass, å andra sidan själfva uppväckas, när en individ af denna klass framträder för minnet eller erfarenheten ¹⁾).

Namn äro emellertid icke alltid tecken för möjliga erfarenheter. *Taine* erkänner, att det finnes föremål, hvarom vi icke ega erfarenhet, men hvilka dock såsom tecken träda fram för oss. Sådana tecken äro talen, hvilka *Taine* bestämmer såsom utgörande serier af substitutioner. Talet 36 t. ex. är en förkortad term, som innehåller 36 andra. De lägsta talen kunna under en mer eller mindre långsam uppräknings hvar för sig uppfattas, men vid deras tillväxt måste man förr eller senare inse omöjligheten däraf, och därmed återstår endast tecknet. I och med dessa tal äro oss gifna substituter för erfarenheter, som endast för en högre uppfattning än vår äro möjliga. Talet 10000 t. ex. är någonting, som vi icke kunna i vår erfarenhet adekvat uppfatta. Denna slags substitution förekommer äfven inom andra områden. Fullkomliga cirklar t. ex. finnas icke i naturen. Våra sinnen uppfatta icke sådana, lika litet som vår erfarenhet kan uppvisa, eller vår inbillning teckna dem, och dock ega vi namn därpå. På samma sätt finnas tecken för oändliga decimalbråk, hvilka sist nämnda icke äro gifna genom någon erfarenhet, samt tecken för det oändliga rummet och den oändliga tiden, hvilka tecken ega sitt ursprung däri, att vi, ehuru vi i erfarenheten ega uppfattning endast af en del af rummet och tiden, dock reflektera öfver, att hvar och en af dessa delar fortsättes af andra liknan-

¹⁾ s. 24—50.

de och sålunda hänvisar till det oändliga, hvilket såsom sådant ligger utom all erfarenhet. I alla dessa fall saknas "den andra länken i paret, bilden". Men den ersättes af definitionen, hvilken här fungerar såsom "alstrande lag" ("loi génératrice"). Det är ur cirkelns definition, ej ur någon åskådad cirkel, som jag hemtar föreställningen om den absoluta cirkeln; det är äfven ur denna korta definition, som matematikern härleder alla cirkelns kända egenskaper och som nya egenskaper i oändlighet kunna härledas. På samma sätt är det *fördran* på kontinuitet, som utgör det verkliga innehållet i vår föreställning om rummets och tidens oändlighet ¹⁾.

Den allmänna gången af TAINES psykologiska undersökningar är att ur bilderna förklara tecknen, ur sensationerna bilderna. En sådan förklaring är, enligt vår mening, fullständig, när alla former af en efterföljande och härledd serie, såsom här tecknen, inses grunda sig på en föregående och relativt själfständig serie, bilderna. Däri har icke TAINÉ lyckats med afseende på sin lära om den så kallade omöjliga erfarenheten. Ty äro bilder ena serien fakta, tecken den andra, därur härledda, så brister öfverensstämmelsen emellan dessa båda serier, om det finnes tecken, som icke ega motsvarande bilder och därmed hänvisa till en annan princip, ur hvilken de måste tänkas härledda. Det finnes, såsom vi sett, inga bilder af en fullkomlig cirkel, en oändlig kontinuitet. Definitionen, som TAINÉ vill skjuta in i bildens ställe, kan här ej hjälpa oss. Ty, efter hvad han uttryckligen själf erkänner, är definitionen ingenting annat än en förbindelse af namn af samma abstrakta slag, som det definierade namnet ²⁾. Äfven dessa i definitionen ingående namn äro sålunda utan bilder och måste i sin ordning begrundas genom nya definitioner af samma slag o. s. v., hvarför det ej kan blifva tal om att i sista hand få konkreta bilder till bas. Härigenom drifves TAINÉ med nödvändighet till det dilemma, att antingen medgifva, att det finnes någonting, som han icke kan förklara, någonting faktiskt, som hänvisar till ett bakom liggande outredt, eller också förneka vissa teckens betydelse. I det förra fallet intager han en skeptisk ståndpunkt, i det senare måste han ur människans värld utesluta dess mest exakta vetenskaper, i främsta rummet matematiken.

¹⁾ s. 52—66.

²⁾ ss. 58 ff.

2. Bilderna.

Några namn referera sig till bilder, och de förras lagar äro enligt TAINÉ beroende af de senares. För att bestämma dessa lagar underkastar han bilderna en närmare granskning.

Med bild menar TAINÉ ett innehåll i medvetandet, som icke är omedelbart framkalladt af yttre intryck, utan är spontant och liknar, ehuru svagare, en förut egd sensation. Sensationen upprepas, så att säga, ehuru "mindre bestämd och mindre energisk". Detta utplånande är hos olika personer och vid olika slag af sensationer mer eller mindre fullständigt. I enskilda fall kan den reproduktiva förmågan uppdrivas till en förvånande höjd. Välkända äro de snabba och säkra prestationer i hufvudräkning, som utförts af matematiska underbarn, t. ex. Colborn, och andra, ofta obildade personer; de blindpartier i schack, ofta 8 och ännu flere på en gång, som spelats af Morphy m. fl.; och framför allt det utomordentliga minne, som utmärkt stora konstnärer: Rafael Mengs påstås hafva kunnat ur hufvudet kopiera hvarje penseldrag af Michelangelos och Rafaels större verk; Mozart nedskref ur minnet hvarje not af Allegris Miserere, efter att hafva hört det två gånger o. s. v. Den styrka och säkerhet, hvarmed bilderna återuppträda, kan för öfrigt af flere omständigheter ökas; sådana omständigheter äro t. ex., att sensationen omedelbart föregått eller väntas skola efterfölja, samt att den är af vigt och betydelse för subjektet ¹⁾.

TAINÉ söker därefter närmare angifva de bestämningar, som skilja bilden från sensationen, en undersökning, som i sig innefattar flere andra frågor, såsom om de "antagonistiska" sensationerna och bilderna samt sömnen och drömmarna. Emedan TAINÉ på flere ställen återkommer till denna fråga om bildens förhållande till sensationen och därvid endast med andra ord upprepar hvad han redan förut sagt, föredraga vi att sammanfatta hans långa framställning i några få punkter.

I hvarje bild finnes ett jakande och ett nekande moment, hvilka båda vid en tydlig och intensiv bild äro strängt skilda. Det förra visar sig i en tendens att förlägga bilden i det yttre; tonen tyckes befinna sig på ett visst afstånd, smaksensationen föreställes ligga på tungan o. s. v. ²⁾. Det senare visar

¹⁾ s. 78—91.

²⁾ s. 92.

sig däri, att bildens yttre tillvaro förnekas, och bilden i stället fattas såsom inre. Dessa båda operationer: illusionen, som består i att fatta bilden såsom någonting yttre *), och dennas rättande följa så snart på hvar andra, att de sammansmälta till en ¹⁾. Den negerande eller tillbakaförande faktorn därvid är antingen en sensation, som vid samma tid inträder, "le réducteur spécial", ²⁾ eller bilder, grupper af bilder, minnen och omdömen, "les réducteurs auxiliaires" ³⁾. Bilden är sålunda resultatet af en strid, i det att dess tendens att synas yttre besegras af den starkare, motsatta tendens, som framträder genom ett annat, i samma ögonblick uppväckt medvetenhetsinnehåll. Under denna strid försvagas den och blir lik en skugga, hvarigenom den skiljes från den verkliga sensationen ⁴⁾. På detta sätt anser TAINÉ, att hvarje bild eger en automatisk kraft att tendera till att blifva illusion eller hallucination **), men att den därvid häjdas af en sensation, en annan bild eller en grupp af bilder, hvarigenom jämvigt åter ernås. Han anför såsom exempel härpå vissa sjukdomsfall, hvarvid "reduktörens" betydelse tydligt framstår. Så t. ex. befriades en sjuk till en tid från sina hallucinationer, då han förflyttades till en annan sjuksal och en främmande omgifning, en annan förjagade sina abnorma syner genom ett vredesutbrott, som kulminerade i ett knytnäfsslag i bordet. I det förra fallet var det det intresseväckande i den nya omgifningen, i det senare vreden och den lifliga sensationen af ett slag, som utgjorde de mot illusionen antagonistiska "reduktörerna" till en normal uppfattning ⁵⁾. Det gifves dock ett område, där "reduktörerna" icke äro verksamma, sömnens och drömmarnas. Sönnen är ingenting annat än ett utmattningstillstånd, som följer på bildernas växlande strider sins emellan och med sensationerna, och drömmarna utgöra den serie hallucinatoriska bilder, som uppstår därigenom, att det i följd af

*) Den tanke, att bilden vid sitt första framträdande är illusion, har TAINÉ lånat från DUGALD STEWART.

¹⁾ s. 100.

²⁾ Livre II. Ch. I. IV.

³⁾ Livre II. Ch. I. V.

⁴⁾ s. 106.

**) Med *hallucination* menar TAINÉ en sådan bild, som är i stånd att upphäfva den normala sensation, som borde utgöra dess motvigt, med *illusion* en sådan bild, som är framkallad af den normala sensationen och så stark och precis, att en verklig sensation icke kan hafva större kraft (s. 119). I det följande använder dock TAINÉ hallucination i en härifrån afvikande betydelse. Se s. 26.

⁵⁾ s. 110—113.

denna trötthet icke mera gifves några motstridande momenter. På detta sätt utgör medvetandets innehåll en sammanfattning af emot hvar andra stridande, hvar andra modifierande och rättande elementer. TAINÉ anser, att psykologen måste stanna vid samma resultat med afseende på själen, som fysiologen med afseende på kroppen: de utgöra båda ett helt af skilda och på samma gång i hvar andra ingripande tendenser, ett slags polypstock ¹⁾). På grund af hela denna föregående analys skulle bildens skilnad från sensationen ligga däri, att den förra är en repetition eller en återuppväckelse af en sensation, men skild från sensationen dels genom sitt ursprung, emedan bilden har sensationen till föregångare, sensationen en nervafficiering till föregångare, dels emedan bilden står i förbindelse med andra korrigerande och tillbakaförande momenter, under det att sensationen är oberoende däraf ²⁾). Bildens betydelse ligger däri, att likasom kännedomen om allmänna egenskaper icke är möjlig annat än genom att substituera tecken i bildernas ställe, på samma sätt skulle man icke kunna tala om förutseende och minne, icke heller om de grupper af egenskaper, som bilda hvarje yttre och individuellt föremål ³⁾), så vida man icke substituerade bilder i sensationernas ställe.

Dessa bilder, anmärker TAINÉ, kunna framträda icke blott strax efter den motsvarande sensationen, utan äfven längre eller kortare tid därefter. Så t. ex. hafva vi erinringar från en följd af år ⁴⁾), och man kan säga, att hvarje sensation kan under en obestämbar tid återuppväckas, om också icke lättheten däraf är lika stor hos alla ⁵⁾). Det finnes omständigheter vid senterandet, som öfverhufvud öka denna lätthet. En sådan omständighet är *uppmärksamheten*, hvarmed TAINÉ menar "det mer eller mindre omfattande annullerandet af sensationer och bilder till fördel för en viss sensation eller bild", denna gynnade sensation må nu hafva varit särskildt skräckinjagande, angenäm eller ny och öfverraskande. Det är af denna sistnämnda orsak, som tilldragelserna från vår barndomstid stå så lifligt för vår erinring ⁶⁾). En annan omständighet, som gynnar bilderna i

¹⁾ s. 138—140.

²⁾ — — — "d'abord par son origine puisqu'elle a la sensation pour précédent, tandis que la sensation a pour précédent l'ébranlement du nerf, ensuite par son association avec un antagoniste, puisqu'elle a divers réducteurs, tandis que la sensation elle même n'a pas de réducteur." s. 142.

³⁾ — — — "les propriétés groupées qui composent chaque objet individuel extérieur." s. 143.

⁴⁾ s. 146—147.

⁵⁾ s. 151—152.

⁶⁾ s. 153—156.

deras inbördes kamp för tillvaron, är *uppreandet*, vare sig under sensationens eller bildens form. Men utom dessa *allmänna* villkor för återuppväckandet finnes det vissa *särskilda* villkor för att i ett visst ögonblick en viss bild skall uppstå snarare än någon annan. Dessa senare villkor utgöra de s. k. associationslagarna, hvilka grunda sig dels på *likhet*, dels på *sammanhang* ("contiguïté") mellan de föregående sensationerna. TAINÉ söker förklara båda dessa associationslagar ur en gemensam omständighet, nämligen en "början till återuppväckelse", i det att den föregående af de båda hvarandra liknande sensationerna innehåller "en del" af den efterföljande, och vid de båda sammanhängande slutet af den föregående uppgår i början af den efterföljande. Frånvaron af dessa momenter minskar möjligheten af sensationernas återuppväckande ¹⁾.

Samhörande bilder sammanfattas till serier; medels en mängd exempel, hämtade ur psykiatrien, visar TAINÉ bildseriernas förhållande till hvar andra. En person förlorade vid ett tillfälle sin insigt i ett visst främmande språk; hela denna serie af bilder och tecken var försvunnen för honom, tills han åter blef normal; en annan förlorade minnet af hvad som tilldragit sig under en period af fyra år af hans lif; en tredje förstod icke, ehuru han icke var döf, ord, som uttalades, men väl sådana, som skrefvos; en fjärde kunde under en feber uppläsa långa stycken ur Homeros, hvilket var honom omöjligt under normalt befinnande. På detta sätt äro serier af bilder gifna oberoende af hvar andra; en kan fullkomligt försvinna eller framträda med fördubblad styrka, under det att de andra behålla sin normala förmåga att återuppväckas. Dessa serier kallar TAINÉ "moraliska personligheter", och emedan det gifves förhållanden, då intet moment af den ena serien uppväcker något af den andra, kunna tvänne eller flere "moraliska personligheter" gifvas hos en och samma individ, hvilka icke blott äro särskilda från hvar andra, utan till och med — hvilket visar sig hos rusiga personer och efter vissa sjukdomar — motsägende ²⁾.

Den viktigaste anmärkning, man skulle kunna rikta mot denna TAINÉs lära om bilden och sensationen, torde vara den, att han icke angifvit en tillfredsställande skilnad dem emellan. De karaktärer, som skulle utgöra denna skilnad äro: att bilden är svagare än sensationen, att bildens föregångare är en sensation, sensationens åter en nervafficiering, och, slutligen, att bilden beror af återförande och tillbakahållande momenter, hvaraf sensationen enligt TAINÉ är oberoende. Hvad först och främst beträffar, att bilden skulle vara svagare än

¹⁾ s. 157—165.

²⁾ s. 170—186.

sensationen, så är det klart, att denna svaghet — om vi skulle antaga, att den innebär någon verklig skilnad mellan sensationen och bilden, hvilket den ju icke gör, emedan den blott betecknar en gradskilnad — måste förutsätta, att en bild skulle kunna förstärkas till sensation, och en sensation försvagas till bild, eller, med andra ord, att ett successivt öfvergående från den ena till den andra är möjligt. Men enligt TAINES egen uppfattning kan icke en bild erhålla adekvat samma egenskaper som en sensation. Om jag oberoende af yttre intryck ("spontanément") föreställer mig en kvadratisk figur, kan jag icke föreställa mig den så intensivt, att den blir en verklig sensation. Lika litet kan en sensation genom att aftaga i styrka förändras till bild, så att t. ex. en bortdöende ton skulle kunna i sina sista svagt förnimbara ljud blifva ett slags bild. Denna TAINES första bestämning till bilden utgör dels icke någon verklig skilnad mellan den och sensationen, dels strider den mot de båda efterföljande bestämningarna, hvilka innebära artskilnad. Den andra skilnaden skulle ligga däri, att en nervafficiering föregår sensationen, under det att en sådan icke finnes vid bilden. Att så icke är fallet, torde knappast behöfva visas, ty bilden måste nödvändigt — i synnerhet på TAINES ståndpunkt, enär denne för alt framhåller de nödvändiga mekaniska villkoren — grunda sig på något intryck eller någon afficiering, i annat fall skulle den ju vara absolut skild från organismen i det hela, då den saknar eller icke står i samband med de fysiska betingningarna. Vi återföras sålunda äfven här till frågan om en större eller mindre svaghet, nämligen den, som rör nervafficieringen, men huru än därmed torde förhålla sig, kan icke en *väsentlig* skilnad mellan sensationen och bilden dragas därur. Den tredje olikheten, att bilden skulle vara oberoende af andra återförande och tillbakahållande momenter, sensationen däremot icke, är också mindre väl funnen. TAINES medgifver ju, att det finnes någonting, som kallas uppmärksamhet vid senterandet, hvarigenom vissa sensationer skarpas fixeras än andra, och hvad är väl detta annat än det tydligaste bevis för, att sensationerna själfva återföras och tillbakahållas af andra? Vi behöfva för öfrigt icke gå långt för att finna exempel, tjänliga att upplysa denna fråga. Om jag har en sensation t. ex. af en blomma, så kan ett hastigt och oväntadt knappålstyng komma denna sensation att fullkomligt undertryckas. Detta utgör ingenting annat än ett exempel på sensationernas "reducerande" förmåga mot hvar andra, likasom andra exempel skulle kunna göra tydligt, huru samhörande sensationer sammanslutas. Tvärt emot TAINES mening påverkas sensationerna af fullkomligt samma momenter som bilderna. Den skilnad, som TAINES upp-

drager mellan bilden och sensationen, måste på grund häraf anses vara ohållbar.

3. Sensationerna.

På detta sätt går TAINÉ tillbaka från namn och tecken till bilder, från bilder till sensationer, och i och med dessa sist nämnda anser han sig hafva nått de fakta, hvarpå alla de föregående hvila. Han anmärker, att orden smak, lukt, ton o. s. v. beteckna å ena sidan en mer eller mindre känd subjektiv egenskap hos ett föremål, å andra sidan de sensationer, som denna uppväcker hos oss. Han definierar sensationen såsom den primära, inre affektionen, som är känd utan någon förmedling, är åtföljd af bilder, som lokalisera den, och uppväckt af ett visst nervernas och nervcentras tillstånd, som vanligen genom intryck af yttre föremål är framkalladt hos subjektet. TAINÉ anser, så att säga, sensationen vara det tyg, hvaraf alla våra kunskaper äro gjorda ¹⁾.

TAINÉ anser de förut fastställda indelningarna af sensationerna otillräckliga, emedan de, enligt hans mening, icke gifva någon inblick i dessas verkliga beskaffenhet, och söker bryta en annan väg, ehuru svårigheterna därvid synas honom mycket stora ²⁾. Han företager sig nämligen att uppdelat sensationerna i deras enkla elementer. Som dessa hans undersökningar dels äro af hufvudsakligen fysiologisk betydelse, dels icke innehålla någonting nytt eller själfständigt — han följer företrädesvis HELMHOLTZ — inskränka vi oss till att framställa de allmänna resultater, hvartill han kommer. Sensationernas enkla elementer äro äfven de sensationer, ehuru ouppfattbara ³⁾. Det sätt, hvarpå han leder sig tillbaka till dessa, är lika inom alla sensationsområden. Han utgår från de kända analyserna af ljudsensationerna. Om man kringsvänger en siren med aftagande hastighet, så inträffar det slutligen, att den enkla tonförmimmelsen öfvergår till en följd af stötlika ljudsensationer. På grund häraf antager TAINÉ, att tonsensationen är sammansatt af dylika omedvetna ljudsensationer, och att tonhöjden följaktligen beror af dessa omedvetna sensationers större eller mindre hastighet. På samma sätt beror olikheten i klangfärg, enligt hvad HELMHOLTZ

¹⁾ s. 190—194.

²⁾ s. 194—198.

³⁾ "hors des prises de notre conscience". (s. 236); "sensations imperceptibles à la conscience" (s. 273.)

visat, därpå, att till grundtonen olika bitoner ("harmoniques", aliquoter) tilläggas. Hvar och en af dessa bitoner låter naturligtvis uppdelas sig på samma sätt som grundtonen, hvarigenom hela ljudsensationen kommer att upplösas sig i en serie af stötlika omedvetna elementarförnimmelser, utan att medvetandet, "som ser det hela och endast det hela, kan utreda dessa särskilda svaga, beståndsdelar" ¹⁾. I analogi härmed antager Taine, att hvarje syn-, lukt- och smaksensation är konstituerad af successiva, elementära, mycket talrika och kortvariga sensationer, hvilkas rytm korresponderar mot rytmen hos en process, som är den yttre föregångaren och orsaken till sinnets funktioner ²⁾. Äfven angående känsel-sinnets sensationer vill Taine finna sannolikt, att de olika förnimmelserna af temperatur, tryck och beröring grunda sig på systemer af molekyllära rörelser, olika till sina elementers ordning, hastighet och amplitud ³⁾. Slutligen uttalar Taine den tanken, att den för hvarje sinne elementära sensationen själf skulle kunna vara sammansatt af nya elementer, och att det sålunda i sista hand skulle finnas endast ett slags elementära sensationer i medvetandet, likasom den fysiologiska processen är den samma i alla nervelementer ⁴⁾.

På detta sätt har Taine ledt det hela tillbaka till en "oändlig", af sinnet icke uppfattbar rörelse såsom det principiella. Såsom han själf anmärker, har vägen dit ledt genom en serie substitutioner. Namnen äro substituter för bilder, bilder för sensationer, och dessa sist nämnda i sin ordning inre substituter för en yttre rörelse. I följd af detta samband öfverensstämmer det inre med det yttre, i det att sensationerna, som äro elementerna i våra föreställningar, rätta sig efter föremålen, hvarmed möjligheten af en öfverensstämmelse mellan våra föreställningar och de yttre föremålen är gifven ⁵⁾.

Till den fysiologiska delen af TAINES psykologi höra äfven hans undersökningar angående de fysiska villkoren för sinnets funktioner. Som dessa forskningar dock ligga utom uppgiften för denna afhandling, vilja vi endast anförä tvänne punkter däraf: TAINES uppfattning af nervens betydelse och arbetsfördelningen inom nervcentra. Hvad den förra beträffar, anmärker han, att hufvudbetingningen för en sensation är en afficierad nerv, hvilken äfven utan yttre impuls kan verka. Processen vid en sensations bildande utgör en molekyllär

¹⁾ s. 202—213.

²⁾ s. 253.

³⁾ s. 272—273.

⁴⁾ s. 223—278.

⁵⁾ s. 279—281.

rörelse, som fortplantar sig efter hela nervens längd ända till nervcentra, hvilket framgår dels däraf, att om nerven är afklippt på ett ställe mellan dess afficieringspunkt och dess centra, uppstår ingen sensation, dels att sensationen är den samma, hvilken punkt på nerven man än afficierar. Emedan denna molekylära, till sitt väsen obekanta rörelse alltid går tillbaka till nervcentra, ligger i dessa det omedelbara vilkoret för sensationen. Hallucinationerna uppstå hos oss utan nervernas åtgörande, endast genom nervcentras afficiering ¹⁾. Hvad arbetsfördelningen inom nervcentra beträffar anser TAINÉ sannolikt, att det finnes trenne grader i förnimmandet, af hvilka hvardera motsvaras af sitt särskilda område inom hjärnan. På högsta ståndpunkten stå, såsom funktioner af hjärnlobernas (hemisferernas) verksamhet, bilderna, på den mellersta, såsom funktioner af protuberansens och corpora quadrigemina, sensationerna i egentlig mening, på den lägsta, såsom funktioner af ryggmärgens, dunkla sensationer och reflexrörelser ²⁾.

Ett problem, som utan tvifvel här borde hafva haft sin plats, är, huru sensationerna öfver hufvud taget kunna komma till medvetenhet. Att sensationer finnas såsom nervafficieringar och rörelser i nervcentra kunna vi inse, men möjligheten af att en sådan rörelse uppfattas af medvetandet, igenkännes och inrangeras inom en viss serie, har icke TAINÉ uppvisat. Denna, hvad HERBERT SPENCER kallar, "primära association" ³⁾ eller förmågan hos medvetandet att i sig upptaga och kvalitativt bestämma enskilda förnimmelser, är en af psykologiens viktigaste frågor. Så mycket mera måste det då väcka uppmärksamhet, att TAINÉ fullkomligt förbisett den. Det torde icke finnas någon annan lösning af detta problem än den, hvartill SPENCER, såsom bekant, sluter sig. Sensationernas igenkännande såsom ett kvalitativt bestämdt innehåll i medvetandet beror därpå, att i medvetandet finnes någonting aprioriskt, som så att säga *väckes* genom nervafficieringen och därvid framträder under form af medvetna förnimmelser. Men på sin ståndpunkt kan icke TAINÉ medgifva tillvaron af något aprioriskt innehåll, ty han försöker förklara allt såsom en mekanisk sammanslutning af och vevverkan mellan ursprungligen på yttre intryck sig grundande medvetenhetstillstånd.

Hvad vidare TAINÉ försök att uppdelat sensationerna i enkla elementer beträffar, så finna vi, att han häri upptagit en af HERBERT SPENCER framställd

¹⁾ s. 294—299.

²⁾ s. 345.

³⁾ HERBERT SPENCER. *Principles of Psychology*. 2 uppl. I. s. 210.

tanke¹⁾. Skilnaden mellan dessa båda forskare torde i detta hänseende vara, att då den senare framställer denna sin tanke såsom en blott hypotes, försöker den förre gifva den betydelsen af en vetenskaplig teori. De anmärkningar, som riktats mot SPENCERS hypotes, torde därför med ännu större skäl kunna riktas mot TAINES. Af en tons sammansättning af stötliska sensationer slutes icke blott därtill, att hvarje hörselsensation är på detta sätt sammansatt, utan att alla sensationer öfver hufvud taget äro det, eller, allmännare uttryckt, att en fysisk delning af de vibrerande molekylerna skulle motsvaras af en liknande psykisk hos sensationerna. Detta är ett antagande, som visserligen inom ett sensationsområde, hörseln, och möjligen äfven inom synens, kan hafva någon grund, men som inom de öfriga sensationsorganernas icke blott är obevisadt, utan äfven saknar stöd i erfarenheten. Oafsedt detta, skulle också ingenting vara vunnet med ett erkännande af denna öfverensstämmelse mellan en fysisk och en psykisk delning af de yttersta elementerna, ty sensationernas egentliga väsen och förhållande till vibrationerna klargöres icke däraf, att de förra fattas såsom in infinitum delade i analogi med och i följd af de förre. Det flyttar endast frågan inom en sfer, där vetenskapen slutar, och gissningarna vidtaga.

Men äfven om denna TAINES vibrationsteori vore sann, så har han dock icke på sådant sätt fastställt sensationernas principer, att någon förklaring af de olika sensationernas kvalitativa åtskilnad i medvetandet därur är möjlig. I kvantitativt bestämda vibrationer ligger impulsen till nervernas afficeringar, men öfvergången därifrån till kvalitativt bestämda sinnesintryck är därmed icke gifven. Kvalitativ förändring kan visserligen uppstå ur kvantitativ, men endast under den betingning, att en annan, olika bestämd faktor däri ingriper. Man skulle då med afseende på denna fråga kunna hänvisa till å ena sidan vibrationer såsom kvantitativt bestämda, å andra sidan sinnesorganer såsom kvalitativt bestämda, men därmed är svårigheten endast tillbakaflyttad. Frågan blir då, huru det är möjligt, att inom hvarje sensationsområde sins emellan kvalitativt skilda sensationer kunna uppstå. Vibrationerna äro kvantitativa, sinnesorganet också kvantitativt från den synpunkten, att det med större eller mindre noggrannhet uppfattar de under en viss form framträdande vibrationerna. Hvarifrån komma då de särskilda kvaliteterna? Man återföres med nödvändighet till en kvalita-

¹⁾ Anf. arb. s. 149 ff.

tiv bestämdhet hos de vibrerande molekylerna, men härmed uppstår äfven en ur TAINES teori oförklarlig rest.

I sammanhang med och grundande sig på hans åsigt om sensationernas delbarhet, söker TAINE finna en föreningspunkt mellan de två världar, som han ställt bredvid hvar andra: en yttre, hvars enklaste momenter äro molekylära rörelser, och en inre, hvars enklaste elementer äro omärkbara sensationer. Detta problem anser han sig kunna reducera till problemet om förhållandet mellan en molekylär rörelse och en sensation ¹⁾. Svårigheten ligger uti att finna en föreningspunkt mellan å ena sidan en sensation af t. ex. någonting bittert, gult, kallt eller smärtuppväckande, å andra sidan en rörelse af ett visst slag, hvilka båda icke på något sätt likna hvar andra och icke kunna ur hvar andra härledas ²⁾. Det återstår då att fatta båda såsom en och samma sak, af oss endast betraktad på olika sätt, eller, med andra ord, att vi på två vägar komma till kännedom om samma faktum. Att så kan vara fallet visar erfarenheten. En blindfödd t. ex., som blifvit lyckligt opererad, behöfver ganska lång tid, innan han kan ställa känsel- och synsensationer i harmoni med hvar andra. Före operationen förestälde han sig en porslinskopp såsom en kall, glatt, med motståndskraft försedd, tung och på ett visst sätt gestaltad kropp; efter den har han genom sina ögon en uppfattning af en hvit fläck och tror, att denna är någonting helt annat än porslinskoppen. Endast i följd af nya erfarenheter lär han sig inse, att de båda sensationskomplexerna hafva samma grund. På liknande sätt förhåller det sig, om man med tillslutna ögon och utan att vara förberedd därpå iakttager någonting, som flammar till, om man en stund där-efter hör ett ljud och uppfattar en känsla i armen likasom af ett käppslag. Man skulle kunna tro, att någon utdelat ett slag och hvisslat, samt att ett klart ljus fallit in i rummet, men alla dessa tre fakta äro blott ett enda: en elektrisk stöt ³⁾. I enlighet härmed anser TAINE, att idéen om en sensation och idéen om en molekylär rörelse inträda i oss på olika vägar. Den första kommer inifrån och omedelbart, den senare utifrån och medelbart. Att föreställa sig en sensation är att i medvetandet hafva en bild af denna sensation närvarande; att föreställa sig en molekylär rörelse hos nervcentra är att föreställa sig bilderna af de sensationer, som denna rörelse skulle uppväcka hos oss, i fall den

¹⁾ s. 350—351.

²⁾ s. 354.

³⁾ s. 356—357.

verkade på våra sinnen. Det som i förra fallet är faktum (sensationen) uppfattas omedelbart; det som i senare fallet är faktum (den molekylära rörelsen i nervcentra) måste först omklädas i fakta af det förra slaget (sensationer) för att blifva uppfattbart. Vi uppfatta sålunda i det senare fallet icke själfva faktum, utan endast ett tecken därför ¹⁾).

Man kan icke neka till, att icke denna TAINES framställning af den inre och den yttre världens förhållande till hvar andra förefaller egendomlig och dunkel. Detta beror till största delen därpå, att han här upptagit saker, som rätteligen höra till ett annat område. Så t. ex. ligger redan i användningen af beteckningarna "inre och "yttre" en anticipation af resultater, hvilka han ännu icke nått ²⁾), och hvilka först i hans undersökningar om kroppen och själen såsom föremål för kunskap framställas såsom grundande sig på en verklig bevisföring. Dess utom innebär det hela ett felslut. TAINES slutledning lyder i dess enklaste form sålunda: ett och samma objekt för uppfattning väcker olika sensationer hos olika sinnen; uppfattningen af den molekylära rörelsen och den därtill hörande sensationen falla såsom medvetenhetstillstånd utom hvar andra; altså äro rörelsen och sensationen samma sak, betraktad endast från olika synpunkter. Från det faktum, att ett och samma objekt uppväcker olika medvetenhetstillstånd, slutes till att skilda medvetenhetstillstånd i grunden äro identiska. Det hela utgör en slutledning af den säregna formen:

A är B,

C är B, altså

C är A.

Det är tydligt, att man med lika mycket skäl skulle kunna identifiera *alt*, som faller inom medvetandet. Men äfven om denna slutlednings resultat skulle vara riktigt, så förklarar det dock ingenting. Dualismen mellan den molekylära rörelsen och sensationen blir endast något tillbakaflyttad, alldenstund den gamla frågan åter med nödvändighet dyker upp, huru en kvantitativ rörelse kan inom hvarje sensationsområde blifva en serie af kvalitativa sensationer.

¹⁾ s. 361—363.

²⁾ "L'analyse de la perception extérieure prouvera que primitivement nous ne savons rien de plus (qu'un pouvoir d'éveiller en nous certains groupes de sensations) des objets extérieurs". (s. 361).

II. De olika slagen af kunskap.

1. Kunskapens allmänna mekanism.

I hvarje kunskaps bildande ingå enligt Taine, likasom vid den enkla bilden, illusioner och deras rättande. Exempel på sådana illusioner erbjuda sig ofta i erfarenheten. Så t. ex. se vi en kvinna, som gör våldsamma gester, torkar ögonen med sin näsduk och döljer ansigtet i händerna. Hon spelar förtviflad, men om jag är okunnig därom, *synes* det mig, att hon verkligen är det, emedan erfarenheten lär, att sådana gester och en sådan ställning som hennes vanligen äro uttryck af sorg. Mellan hennes spelade sorg och min uppfattning däraf finnas flere mellanleder, hvaraf hennes uttrycksfulla attityd är den första. På samma sätt *synes* en käpp, som till hälften är nedstucken i vatten, vara böjd. Mellan närvaron af käppen och min uppfattning däraf finnas äfven flere mellanliggande stadier, hvaraf den första är en knippe ljusstrålar. Ett liknande exempel erbjuder en amputerad, som, ehuru han förlorat ett ben, klagar öfver smärta i benets stortå. När en sådan sensation uppstår, är den vanligen föregången af en afficering af nervens slutpunkt, men om, såsom någon gång händer, nervens slutpunkt efter amputationen afficieras, uppstår sensationen, ehuru personen förlorat stortån, och medför då samma omdöme, som om detta parti ännu funnes kvar. Mellan den inbillade nervösa affektionen i stortån och det omdöme, som placerar sensationen på detta ställe, finnas flere mellanleder, hvaraf den förnämsta är sensationen själf.

I alla dessa exempel äro tre termer gifna, som äro länkar i hvar sin kedja: en föregångare, som är ett affirmeradt faktum, en mellanled, som vanligen följer efter den förra länken, och en idé eller ett omdöme, som alltid följer mellanleden och gäller föregångaren. För att detta affirmativa omdöme skall bildas,

är det tillräckligt att mellanleden framträder; det är af föga vikt, om föregångaren finnes eller icke. I ofvanstående exempel är föregångaren en än närvarande, än frånvarande egenskap hos objektet: smärtans plats, käppens böjning, kvinnans sorg. Men blir föregångaren själf objekt, uppstår hallucinationen. En människa ser med öppna eller tillslutna ögon på tre stegs afstånd från sig en fullt tydlig döds-kalle, ehuru det i själfva verket icke finnes någon sådan. Detta betecknar, likasom i de föregående exemplen, att mellan den verkliga närvaron af en döds-kalle och den jakande perceptionen finnes en grupp mellanleder, hvilkas sista är nervcentras visuela sensation. Vanligen har denna sensation till föregångare en viss afficiering af de optiska nerverna, en viss återstudsning af ljusstrålar, med ett ord, närvaron af en verklig döds-kalle. Om därför sensationen framträder i deras frånvaro, gör också den affirmativa perceptionen det, och människan ser en döds-kalle, som icke finnes. Man förstår af dessa exempel, att ett objekt eller en egenskap, som icke existera, *synas* oss göra det, när den slutliga verkan, som de vanligen framkalla hos oss genom en mellanled, framträder hos oss, utan att de själfva finnas. Mellanleden ersätter och uppväger dem. Det är lätt att se, att i de ofvanstående exemplen den mellanled, som omedelbart föregår idéen, perceptionen eller det affirmativa omdömet, är sensationen. Alla andra mellanleder äro verksamma endast genom den. Om man undertrycker dem alla utom de sensitiva centras verksamhet, uppstår hallucinationen ("hallucination proprement dite.")¹⁾

Den yttre perceptionen är äfven en hallucination, för så vidt som i vårt inre gifvas bilder, hvilka vi tilldela en yttre existens, men detta slags hallucination är *sann*, därför att handen, hvarje annat sinne, hvarje annan åskådare, som är tillkallad för att bestyrka den, måste göra det. Vår yttre perception är en inre dröm, som befinner sig i harmoni med yttre saker.²⁾ Den omedelbara form, hvarunder denna dröm framträder, är sensationen, hvilken har, såsom vi ofvan sett, till substitut bilden. Denna kan, enligt hvad erfarenheten visar, blifva så intensiv och precis, att den närmar sig hallucinationen. När man därtill lägger, att till hvarje medvetenhetsinnehåll en bild är fästad, är det lätt att inse, hvilken viktig rol bildens tendens att blifva hallucinatorisk spelar. I alla förnimmelseprocesser måste under sådana förutsättningar en hallucination, åtminstone under form af sträfvan att realisera sig, finnas, och man kan i enlighet härmed bestämma en normal och vaken menniskas sinnestillstånd såsom

¹⁾ s. 400—407.

²⁾ s. 408—411.

en serie af hallucinationer, som, så att säga, icke mogna.¹⁾ På detta sätt är hallucinationen, som synes vara en vanskaplighet, inslaget i vårt andliga lif. Betraktad i förhållande till tingen, kan den än motsvara dessa och gifver då upphof åt den normala yttre perceptionen, än icke, då en mängd former, såsom somnambulism och hypnotism, framträda. Betraktad i förhållande till sig själf, är den än fullständig och färdig, såsom vid lifliga drömmar, än tillbakatryckt och rudimentär såsom vid minnen och förutseenden.¹⁾

Vid det vidare utförandet af teorien om kunskapens mekanism hänvisar TAINE till en redan förut af honom framställd lära, nämligen om "reduktörerna" och dessas betydelse. Hela mekanismen vid illusionens rättande består uti att till den till illusion tenderande eller redan under illusionens form framträdande bilden foga en kontradiktorisk förnimmelse, som neutraliserar eller korrigerar den förra. Om vi återgå till de här ofvan gifna exemplen, är det lätt att fatta, huru denna rättelse tillgår. En skådespelerska kan på illutoriskt sätt framställa förtviflan, men den verkliga tillvaron af denna förnekas på grund af gifna faktiska förhållanden, som upplysa oss om, att vi här hafva att göra med någonting blott speladt. På samma sätt öfvertyga vi oss om, att den i vattnet till hälften nedsänkta käppen verkligen icke är böjd, genom att draga upp den igen. Och den amputerade kan i likhet med dem, som hafva hallucinationer och äro medvetna därom, genom att vädja till sina andra sinnen samt närvarande personer finna sig vara utsatt för en illutorisk uppfattning.³⁾

Den sats, hvarifrån TAINE vid sin redogörelse för kunskapens uppkomst utgår, är, att illusionen och dennas rättande är "den procedur, som naturen använder för att gifva oss våra första och förnämsta kunskapskällor."⁴⁾ Såsom hufvudformer af kunskap angifver han abstraktioner, omdömen, slutledningar och konstruktioner af ideala föremål, (en sådan konstruktion är t. ex. matematiken.)⁵⁾ Hvilken plats illusionen i förhållande till dessa intager såsom den förnämsta kunskapskällan torde vara svårt för honom att bestämma. En abstraktion såsom en tiotusensiding under begreppets form, ett omdöme såsom, att

¹⁾ s. 414—427.

²⁾ s. 435—436.

³⁾ s. 438—445.

⁴⁾ — — — "le procédé qu'emploie la nature pour faire jaillir en nous nos premières et principales sources de connaissances — — — des illusions et des rectifications d'illusion," s. 477.

⁵⁾ s. 402.

triangeln är en figur, och en aritmetisk sats såsom, att två gånger två är fyra, torde hafva föga gemensamt med illusionen. Tills vidare anmärka vi detta endast i förbigående, emedan vi längre fram erhålla tillfälle att fästa uppmärksamheten därpå, att Taine själf erkänner, att det gifves kunskapsområden, däri hvarken sensationer af någonting yttre eller illusioner hafva någon principiell betydelse.

Hvad beträffar det kriterium på en verklig yttre varseblifning, hvilket Taine uppställer, så är detta de öfriga sinnenas jämte andra personers vittnesbörd. Det är klart, att detta icke är tillfyllesgörande. Vi behöfva endast flytta frågan inom ett område, hvarifrån Taine med förkärlek hämtar sina exempel, nämligen psykiatriens, för att inse detta. Det gifves faktiskt sinnessjuka, som icke blott hafva hallucinationer, utan äfven anse dessa innebära en sann verklighet och bestyrka dem medels sina öfriga sinnen samt vädjande till andra — naturligtvis fingerade — personer. Enligt Taine skulle också denna uppfattning vara verklig. Kriteriet visar sig vara för vidt, och i och med det samma kan däremot användas den bekanta logiska regeln: "qui nimis probat nihil probat".

Slutligen kan man sätta i fråga, huruvida en teori om ett kriterium på TAINES ståndpunkt är möjlig. Utgångspunkten vid ett fastställande af en sådan norm måste i enlighet med de resultater, hvartill han förut kommit, vara en obestämbar, i oändlighet delbar mängd af förnimmelseelementer. Att dessa icke öfverensstämman med någonting annat än sig själfva har Taine skarpt betonat, såsom då han fattar denna värld af sensationer såsom den enda verkliga och principiella samt därmed i sig själf egande sin norm. En sensations sanning kan under sådana förutsättningar icke få någon annan betydelse än den, som PROTAGORAS gaf den: dess faktiska förefinnande i medvetandet. Därmed måste så väl illusionen som hallucinationen vara lika sanna som de så kallade verkliga sensationerna eller de yttre varseblifningarna. Och då på detta stadium intet kriterium är tänkbart, är det det icke heller på de öfriga, såsom med afseende på omdömen och slutledningar, för så vidt som dessa äro endast bleka kopior af den ursprungliga sensationen, som i sig innefattar alt verkligt vara.

Emellertid använder Taine denna teori om illusionens betydelse för ernående af kunskap vid redogörandet för tvänne af de olika områden, kroppens och andens, hvarinom kunskap är möjlig.

2. Kunskapen om kroppar.

Den yttre perceptionen, genom hvilken vi uppfatta kropparna, är, såsom redan är nämnt, en "sann hallucination". Jag har en färgsensation af något brunrött, muskelsensationer af vissa ögonrörelser, och tycker mig se ett rundt mahognybord stå tre steg från mina ögon. Sensationen alstrar genom sin blotta närvaro "ett inre fantom, hvilket synes vara ett yttre föremål". Den spontant återuppväckta sensationen d. ä. bilden alstrar i sin ordning en "skuggbild af det percipierade föremålet". På detta sätt uppstår kroppens idé, idén om utom oss varande väsen, ting eller substanser, begåfvade med vissa egenskaper. De egenskaper, som vi tillägga dessa fingerade substanser, kunna indelas i två grupper: dels *sensibla*, dels *geometriska och mekaniska*. En sensibel egenskap definierar TAINE såsom förmåga att hos oss uppväcka en viss sensation; hit höra altså sådana bestämningar som välluktande, salt, klingande, röd, varm, hård o. s. v. Till de geometriska och mekaniska egenskaperna höra utsträckning, form, läge, rörelse. Dessa egenskaper, tillsamman tagna med motståndskraften, hvilken är en sensibel egenskap, nämligen "förmågan att häjda en påbörjad serie af muskelsensationer", utgöra det väsentliga i begreppet kropp. TAINE ansluter sig till den vanliga åsikten inom den realistiska psykologien angående de geometriska och mekaniska egenskaperna, i det han förklarar dem för sammansatta föreställningar, hvilkas elementer äro föreställningarna om afstånd. Föreställningen om afstånd beror i sin ordning på en längre eller kortare serie af muskelsensationer. Altså reducera sig äfven de geometriska och mekaniska egenskaperna i sista hand till förmågan att hos oss uppväcka vissa sensationer. Men genom att analysera begreppet förmåga finna vi slutligen, att en kropps egenskap är möjligheten eller nödvändigheten att under vissa villkor uppväcka en viss sensation. Dessa möjligheter och nödvändigheter äro varaktiga och oberoende och stå därigenom i motsats till de flyktiga och osjälfständiga sensationerna. Denna varaktighet är dock icke att fatta i absolut mening: "bland gruppen af de permanenta möjligheterna försvinner en och annan": kaminen var nyss kall och är nu varm; denna vaxmassa är sferisk, hård och luktande, men lagd på den varma kaminen, förvandlas den till en mjuk och platt massa utan lukt; detta gröna blad skall inom några timmar, sedan mörkret inträdt, sakna färg o. s. v. M. a. o., den yttre världen är föränderlig och kan kallas konstant endast sedt i det stora hela och i jämförelse med våra vexlaude medvetenhetstillstånd ¹⁾.

¹⁾ Tome II. s. 5—69.

Efter denna analys af idéen om kroppen öfvergår TAINE till en undersökning af den psykologiska process, hvarigenom illusionen om ett yttre bildas ur sensationerna. Hvarje sensation är åtföljd af ett omdöme, som lokaliserar den, och hvilket så hastigt följer på nervafficeringen, att man vore frestad tro dessa båda utgöra en enda process, men HELMHOLTZ' med fleres fysiologiska undersökningar inom detta område hafva dock, såsom TAINE anmärker, satt utom all tvifvel, att det gifves en mellantid mellan dessa båda akter. Den rumsbestämning, som detta omdöme tillägger sensationen, har denna i själfva verket icke. Inom känselsensationernas område erbjuda sig talrika exempel på sådana illusioner rörande sensationernas lokalisering. Jag stödjer min fot mot jorden och erfar en känsla af tryck, som jag anser vara lokaliserad i min fot, temligen stark under fotsulan, lätt under hälen och nästan ingen under tårna. Detta omdöme är falskt, ty man har ingen sensation i foten, utan i hjärnan. Ett liknande exempel erbjuda äfven amputerade, som klaga öfver smärta i kroppsdelar, som de förlorat ¹⁾. Den allmänna regeln vid dessa illusioner är, att när en sensation har till sitt vilkor närvaron af ett föremål, som är mer eller mindre aflägsset från vår kropp, så är det på ett sådant afstånd från oss som vi förlägga vår sensation. Följaktligen förlägges ljudet, ehuru den akustiska nerven har sin yttre slutpunkt i örat, och färgen, ehuru den optiska nerven har sin i ögat, utom oss, och ofta på ett ganska långt afstånd ifrån oss. Illusionen framträder därvid till och med så fordrande, att färger t. ex. synas fullkomligt oberoende af oss och synas utgöra en del af objektet ²⁾, en illusion, som står i samband med det faktum, att färgerna innebära någonting konstant, hvilket jag icke efter godtycke kan förändra. De utgöra på detta sätt permanenta kvaliteter, på samma gång som de äro subjektiva ³⁾.

Det lokalisering omdömet, som åtföljer sensationen, uppstår på följande sätt: Vi hafva — för att använda ofvanstående exempel — sensation af ett tryck, som är starkast under fotsulan, svagare under hälen och nästan inget under tårna. Detta tryck lokaliseras på nämnda ställen, därigenom att vi hafva "i oss" en visuell karta öfver vår kropp. Med afseende på ofvanstående exempel kan hvar och en iakttaga på sig själf, att man för att bestämma de ställen, där detta tryck mer eller mindre starkt framträder, måste föreställa sig foten, hvarom det är fråga, på ett visuellt sätt, d. v. s. genom de bilder af den optiska sen-

¹⁾ s. 73—78.

²⁾ s. 86—87.

³⁾ s. 90.

sationen, som foten skulle uppväcka hos oss, om vi vid samma tid som vi erfara trycket, betrakta den med våra öppna ögon. Vi föreställa oss denna fot på ett visst afstånd från våra ögon, den svängda fotsulan, hälens form, raden af tår. Fortfara vi att betrakta den på ett inre sätt, se vi dess köttfärg, som är mera brun vid hälen, mera hvit under fotsålan, mera rosenfärgad under tårna. Hvarje annan sensation lokaliseras på ett liknande sätt i enlighet med denna såsom bild framträdande uppfattning af kroppen; ty hvarje tydlig sensation "har en bestämd punkt, som motsvarar den", och hvarmed den genom erfarenheten blifvit förbunden. Det är sammanfattningen af dessa lokaliserade bilder som TAINÉ kallar den visuella kartan, och han anmärker, att den icke finnes hos de blindfödde, hvilka dock äfven lokalisera sina känselsensationer. Man måste därför antaga en annan karta dessutom, nämligen den, som muskel- och beröringssensationerna lämna. Denna sist nämnda karta är af stor betydelse särskildt hvad beträffar kroppsdelar, som vi icke omedelbart kunna se, såsom det inre af vår mun, vår nacke o. s. v. och de båda kartorna komplettera på detta sätt hvar andra ¹⁾ Genom att bestämma dessas betydelse vid uppfattningen af kroppar kommer TAINÉ — härvid följande LOTZE och HELMHOLTZ — till det resultat, att utsträckningen med dithörande begrepp äro illusioner, grundande sig på det lokaliseraende omdömet verksamhet. TAINÉs analys lyder i korthet sålunda:

Stället, dit sensationen förlägges, bestämmes genom arten och varaktigheten af den muskelsensation, som uppstår i och med handens och armens rörelse mot detta ställe. Är detta mera aflägsset, fordras en större rörelse, och i följd däraf uppstår en långvarigare muskelsensation; befinner det sig på närmare håll, fordras en mindre rörelse och uppstår följaktligen en kortvarigare muskelsensation; befinner det sig på lika långt afstånd som ett annat, fordras en lika långvarig, men mot ett annat ställe riktad rörelse, och då uppstår en muskelsensation af lika varaktighet, men skild från den andra till kvaliteten. En sensation af ett styng t. ex. eller hvilken annan sensation som helst uppväcker sin oskiljaktige följeslagare, bilden af en särskild muskelsensation. Sensationen får därigenom ett tecken, hvilket såsom egande varaktighet, utgör en kontinuerlig storhet och en måttstock, hvarigenom jämförelse med andra blir möjlig, och sensationen erhåller en bestämd plats. Berörings- och muskelkartan är den första; det nyfödda barnets instinktiva och trefvande rörelser och den erfarenhet,

¹⁾ s. 103—106.

som det oupphörligt tillegnar sig medels sin känsel och sina muskler, börja genast att, så att säga, upprita den. Den visuella kartan är härledd ur denna och bildar sig efteråt. Hos djuren kan detta lokaliserande omdöme vara medfött: kycklingen går direkt ur sitt skal för att hacka i sig sädeskornt; det nyfödda fölet reser sig genast på sina ben och diar sin mor.¹⁾ Men om utsträckning, afstånd och läge med lätthet förklaras genom serier af muskelsensationer, som förmedels det lokaliserande omdömet äro förlagda mellan tvänne punkter eller tvänne sensationer, så förklaras de icke med afseende på synsinnet eller den visuella kartan. Ty frågan blir här, huru synsinnet, som egentligen blott uppfattar färger, kan komma till uppfattning af utsträckning, afstånd och läge. Denna kan icke klargöras på annat sätt, än att retinan, som i sig till en början blott har uppfattning af ljus, mörker och färger, erhåller likasom i tillskott hjälpbilder ("par l'adjection d'images auxiliaires"), hvarigenom den blott visuella sensationen erhåller ett skenbart läge, i det vi uppfatta objekterna på ett visst afstånd, i en viss riktning, med en viss form och vissa dimensioner. Ett talande exempel härpå lämna de blindfödde strax efter operationen. När dessa först öppna ögonen, hafva de samma synsensationer som vi, men deras ögon hafva icke blifvit uppfostrade som våra. De tro, att de föremål, som de se, vidröra deras ögon, och först med tillhjälp af känselsensationer kunna de bestämma de varseblifna föremålens plats.²⁾ Våra sensationer kunna sägas vara tecken, som först genom erfarenheten, hvilken förskaffar dem motsvarande berörings- och muskelsensationer, erhålla betydelse.³⁾ För att förtydliga detta anför TAINÉ följande exempel: jag ser ett fyrkantigt, brunt bord tre steg till höger om mig. Genom retinan har jag sensation af en viss brun, något lysande fläck, genom linsens ackommodation och de rörliga ögonmuskelnas sammandragning kommer härtill en muskelsensation, hvars kvalitet bestämmes just af bildens afstånd och läge. Genom en småningom förvärfd motsvarighet mellan dessa olika slag af sensationer: färg- och muskelsensationer, kommer jag att i detta fall förlägga bilden tre steg till höger om mig. De parallelt löpande visuella och muskulära sensationerna komplettera hvar andra, och möjliggöra uppfattningen af en färgad *gestalt*, därigenom att de senare utföra samma tjänst, som min hand skulle kunna göra genom att följa bordets konturer, nämligen uppväcka bilder af muskelsensationer. Om min blick på bordet är snabb, blifva

¹⁾ s. 106—108.

²⁾ s. 110—113.

³⁾ s. 120.

icke dessa bilder fullständigt utförda ("elles ne sont pas expresses"), utan det fordras ett förlängdt betraktande för att låta dem tydligt framträda. På detta sätt sluter en snabb synsensation i sig en mångfald ofulländade bilder och blir likasom ett tecken i sammandrag för dem.¹⁾ På grund häraf kan en synsensation, som synes ögonblicklig, gifva oss idéen om en mycket lång utsträckning.²⁾ Stödjande sig på resultaten af dessa analyser, förklarar TAINÉ utsträckningen för en illusion, hvarigenom en annan illusion födes, nämligen att det skulle finnas kroppar utom oss.³⁾

I följd häraf äro enligt TAINES åsigt de så kallade kroppar, vi genom sensationerna uppfatta, inre fantomer, d. v. s. fragmenter af jaget, som äro skenbart lösgjorda från jaget, ehuru de i själfva verket äro detta själf. Hela naturen är en sådan ofrivillig, men ur inre princip härflytande skapelse af jaget.⁴⁾ Men om från denna synpunkt allt är en illusion, så finnas dock i denna illusion konstanta faktorer. Det är sant, att en sensation icke är belägen på det ställe, där vi förlägga den, men mot den svarar dock en objektiv bestämning, och förändringar och skiljaktigheter hos föremålen motsvara sådana hos våra sensationer. Dessa senare rätta sig efter föremålen, och den inre ordningen efter den yttre. Mot detta inre och öfvergående fantom, som synes vara ett permanent och oberoende föremål, svarar drag för drag vissa permanenta och oberoende möjligheter och nödvändigheter.⁵⁾ Detta fantom förändras hvarje ögonblick, på samma gång som de sensationer, hvarpå den stödjer sig ("qui lui servent de support"); nya bilder efterträda hvarandra, och medvetandet fylles af otaliga flyktiga gäster, som motsvara en yttre värld.⁶⁾

Den illusion, som åtföljer uppfattningen af kroppar, kan enligt TAINÉ sägas vara dubbel, dels för så vidt som sensationer förläggas utom oss, dels för så vidt som vi öfver hufvud taget anse, att utsträckningen är objektiv. Att den förra af dessa båda uppfattningar är en illusion torde icke kunna ifrågasättas, men i TAINES bevis för den andra visar sig en brist. Därur, att det hos subjektet finnes en idé om utsträckning, sluter TAINÉ till, att denna utsträckning omöjligen kan finnas hos det förnumna objektet. Men sedt från TAINES ståndpunkt är det ingenting, som hindrar, att utsträckningen, på samma gång den

¹⁾ s. 127—129.

²⁾ s. 133.

³⁾ s. 149 ff.

⁴⁾ s. 155.

⁵⁾ s. 158—160.

⁶⁾ s. 164.

hos oss kommer till medvetande genom sammanställning af muskel- och beröringssensationer, äfven under samma form objektivt existerar: i detta fall kommer utsträckningen icke att utgöra en illusion, utan någonting af subjektet fullkomligt oberoende. TAINES afslutande satser om de permanenta möjligheterna och nödvändigheterna samt medvetandets innehåll såsom drag för drag motsvarade och beroende af en *yttre* värld, visa äfven, att han icke tagit steget fullt ut. Sedan han genom sina analyser kommit till det resultat, att utsträckningen är en illusion, och att någonting *yttre* i och med det samma icke finnes, borde för honom icke hafva återstått någonting annat än hvad han ansett sig hafva funnit på botten af hvarje medvetenhetsprocess: serier af sensationselementer. Såsom han nu löst frågan, intager han en vacklande ståndpunkt, hvilket, i korthet sagdt, skulle kunna uttryckas därmed, att han å ena sidan fattar utsträckning och därmed alt *yttre* såsom en illusion, men å andra sidan anser, att den inre ordningen rättar sig efter en *yttre*.¹⁾

3. Kunskapen om anden.

I icke mindre grad än uppfattningen af kropparna är vår uppfattning af anden behäftad med illusioner. Den förnämsta af dessa är tron på ett jag såsom en själfständig substans. TAINES anser de hufvudbestämningar, som jaget innesluter, vara en affirmation af ett permanent väsen, förenadt med en kroppslig organism på det sätt, att vissa förändringar hos kroppen framkalla vissa sensationer hos jaget, och tvärt om. De kvaliteter, som tillkomma detta väsen, kallas förmågor, såsom sensationsförmågan, minnet, viljan, o. s. v. Äfven med afseende på dessa förmågor uppstå illusioner, i det vi gärna vilja föreställa oss dessa såsom särskilda samt själfständiga och outtömliga källor för medvetandets bestämningar. De äro dock i sig ingenting annat än synpunkter och abstrakta sidor af vissa processer samt beteckna, att någonting under vissa villkor är möjligt eller nödvändigt. Att jag har en förmåga af sensationer betyder blott, att jag kan sentera, o. s. v. För att bevisa, att så verkligen är, analyserar TAINES jagets begrepp.²⁾

¹⁾ "Ainsi, l'étendue que nous attribuons aux corps est une propriété apparente de notre sensation, propriété que, par une illusion naturelle, nous transportons dans les corps". s. 152. "C'est que nos sensations se sont ajustées aux choses et l'ordre interne à l'ordre externe". s. 159.

²⁾ s. 171—177.

Det utmärkande för de egenskaper, som man i allmänhet tillägger jaget, är att de alla äro inre.¹⁾ En färg och en ton t. ex. förlägger jag utom mig själf på grund af vissa förut angifna faktorerers inverkan, men sensationerna af beröring, tryck, temperatur, muskelansträngning o. s. v. fattar jag däremot såsom mina, emedan det lokalisering omdömet icke förlägger dem utom min kropp.²⁾ På samma sätt förefaller mig alla förflutna tilldragelser, som under form af erinringar framträda för jaget, såsom inre. Alla dessa förnimmelser äro med hvarandra på ett sådant sätt förenade, att de bilda en sammanhängande serie, hvars länkar jaget efter behag kan gripa och fasthålla. För att nå en sådan länk är jaget icke nödsakadt att genomgå alla mellanliggande, ty om så vore, måste det för att erinra sig någonting förflutet använda fullkomligt lika lång tid, som den verkliga serien af mellanliggande sensationer tagit. Det skulle då t. ex. fordras 24 timmar för att erinra sig någonting, som passerat under gårdagens lopp. Ett sådant ögonblickligt erinrande af sedan längre eller kortare tid tillbaka passerade händelser är möjligt därigenom, att många bilder utplånas; när jag kastar blicken tillbaka på det förflutna, dyka endast några spridda minnen upp, såsom en utflykt till landet något år förut, vårens första grönska, ett besök hos en bekant, o. s. v. Dessa bibehållna erinringsrester ersätta de öfriga; jag vet af erfarenhet, att då jag koncentrerar min uppmärksamhet på dem, uppväckas flere liknande af samma serie, och i följd däraf blifva de förra allt framgent en föreställning, som representerar det hela. Ju längre tillbaka sensationerna ligga, dess fullständigare är bildernas utplånande; ju större detta utplånande är, dess flere saker sammanfattar det förkortande substitutet. På detta sätt kan jag mycket hastigt gå tillbaka i tiden, hvilket underlättas af almanackan och kronologien därigenom, att vi förlägga hvad som händt vid bestämda punkter i serien af dagar, månader, år. Medels denna hjälpkarta kunna vi icke blott i en sekund erinra oss för länge sedan förflutna händelser, utan äfven bestämma den mellantid, som skiljer dem från det närvarande.

Genom denna mer eller mindre fullkomnade operation omfatta vi i ett nu och, så att säga, med en enda blick mycket långa fragmenter af vår tillvaro. De särskilda händelserna upphöra att vara begränsade mot hvar andra; de utplånas i följd af förkortningarna och snabbheten. Ingenting fortvarar utom en karaktär, som är gemensam för alla de genomlöpta momenterna, nämligen den

¹⁾ s. 178.

²⁾ s. 180—181.

att vara *inre*. Häraf följer idéén om ett inre vara, som är motsatt det yttre. Det förre återfinnes vid erinringsseriens alla momenter och förefaller i följd däraf varaktigt och bestående — *jaget*. Jämfördt med medvetenhetsprocesserna, som draga förbi, medan detta jag fortfar, är det en substans; det betecknas med ett substantiv eller ett pronomen och återkommer oupphörligt såsom ett viktigt inslag i hvarje muntlig eller tänkt framställning. I följd häraf låta vi, då vi reflektera häröfver, förleda oss af ett språkbruk att glömma, att jagets permanens är blott skenbar, och att det synes vara någonting konstant, blott emedan det oupphörligt upprepas. Jaget är blott ett extrakt ur inre processer, hvarur det tager hela sitt vara; endast en fiktion kan isolera och fatta det såsom någonting i sig och afskiljdt. Till denna första illusion fogar sig en andra, nämligen den, att det till grund för våra sensationer, erinringar, viljakter, o. s. v. skulle ligga vissa speciela förmågor. Denna senare illusion uppkommer därigenom, att vi hafva klassificerat jagets medvetenhetsprocesser och de fakta, som dessa enligt sina öfverensstämmelser och skiljaktigheter framkalla, och förlagt hvarje sådan grupp i ett särskildt fack: i ett sensationer, i ett annat yttre perceptioner, i ett tredje viljeyttringar, o. s. v. Genom att vidare fatta dessa förmågor såsom tillhörande jaget, blir detta kvalificerad och determinerad samt framstår slutligen såsom ett fulländadt, själfständigt och under medvetenhetsprocessens växling alltid identiskt väsen.¹⁾

Jaget är likväl enligt Taine icke en fullkomlig illusion. Någonting motsvarar det, nämligen permanenta möjligheter och nödvändigheter af medvetenhetsprocesser. Från denna synpunkt kan man säga, att jaget är en kraft, ett inre väsen, som under vissa villkor är i stånd till vissa processer, hvilka åter i sin ordning framkalla andra processer. Det är endast denna permanenta bestämdhet, som varar hos mig, och som alltid under processernas växling förblifver densamma. Att visa, huru detta konstanta uppkommer och fixeras, blir för Taine det samma som att visa, hvad jaget egentligen innebär. Såsom vi ofvan sett, förutsättes för uppkomsten af ett jag exakta minnen och dessas sammanhang sins emellan samt, för jagets närmare bestämmande, idéén om vissa förmågor såsom däri ingående. Jagets begrepp är på detta sätt en produkt af en mängd samverkande faktorer, hvilken produkt blir normal, i fall utvecklingen försiggått med tillhjälp af nödigt material och under lagbundet formande af detta. Om dessa villkor icke uppfyllas, så insmyga sig i medve-

¹⁾ S. 182—189.

tandet, såsom TAINÉ genom exempel visar, främmande och abnorma momenter, hvarigenom jaget erhåller en missriktning. Dessa äro så kallade falska erinringar, hvilka ofta framträda hos monomaner och icke motsvaras af någon verklighet. De innebära ett slags addition till medvetandet, ty i och med dessa tillerkänner man sig erfarenheter, som man icke gjort, och handlingar, som man icke utfört. Som exempel härpå anför TAINÉ, huru Balzac en dag hos madame Girardin beskref en hvit häst, som han ämnade gifva Sandeau, och några dagar därefter, ehuru han icke hade realiserat denna sin plan, frågade Sandeau, huru den skänkta hästen befann sig. Det gifves också en slags subtraktion, i det att jaget utesluter från sig bestämningar, som dock faktiskt tillhöra det.¹⁾ Dessa slag af illusioner kunna sträcka sig ännu längre, i det att man delar sin egen personlighet, sitt eget jag i tvänne — man erinre sig TAINÉs teori om de så kallade "moraliska personligheterna" — ett fall, som förekommer hos sinnessjuka, hvilka lida af hallucinationer. En sådan person förestälde sig hafva en dubbel tankeserie, hvaraf den ena kontrollerade den andra; en annan förestälde sig, att i honom funnos tvänne väsen, hvaraf det ena gjorde efter alt hvad det andra sade och handlade; en tredje trodde sig vara två individer, hvaraf den ena befann sig i bädden, medan den andre promenerade; ehuru han icke hade aptit, åt han mycket, emedan han, såsom han sade, hade två kroppar att föda.²⁾ Illusionen når sin höjd, när man förväxlar sitt eget jag med andras och handlar i enlighet därmed, hvilket förekommer under hypnotiska tillstånd och hos sinnessjuka.³⁾

Det är sålunda under strid mot en mängd möjliga vanskapligheter ("déformités") som jaget erhåller en normal gestalt. TAINÉ liknar det vid den slaf, som efter cirkuslekarna med ett ägg i handen gick tvärs öfver arenan förbi lejon och tigrar för att, om det lyckades honom att oskadd undkomma, därigenom erhålla friheten. Lika få utsigter, som slafven har för frihetens vinnande, lika få synes jaget böra hafva för att erhålla enhet och lagbundenhet. Huru då förklara öfverensstämmelsen mellan vår tanke och vårt vara, då dock faktiskt så många illusioner och hallucinationer, hvilka kunna vanställa jaget, söka göra sig gällande? Det är på minnets sannfärdighet, som TAINÉ grundar denna öfverensstämmelse, men han anmärker, att något strängt bevis härför icke är möjligt, ty ett sådant skulle innebära en circulus in demonstrando,

¹⁾ s. 189—196.

²⁾ s. 199—200.

³⁾ s. 201—203.

ty om minnet är sannfärdigt, är det så beskaffadt på grund af vissa lagar, som låta minnet öfverensstämma med sitt föremål, men dessa lagar kunna icke bestämmas af annat än de fakta, som vi iakttaga, och hvilka vi måste erinra oss för att kunna jämföra dem, hvaraf följer, att man för att *bevisa* minnets exakthet måste först *erkänna* den.¹⁾ Det bevis, TAINE framställer härför, kan endast blifva en hypotes, som, i allmänhet uttryckt, stödjer sig på den omständigheten, att hvarje erinrad bild motsvarar en direkt sensation, som på sin tid intagit en bestämd plats i serien af medvetenhetstillstånd och i följd däraf under normala förhållanden alltid erinras i ett visst samband.²⁾

Det är på grund af detta samband mellan medvetandets bestämningar, som vi kunna *förutse*, hvad som skall hända. Vi *förutse*, att solen skall stiga upp i morgon, att den skall beskrifva ett visst lopp, att den skall gå ned på en viss punkt, vid en viss tid, och vi kunna till och med med tillhjälp af den vetenskapliga forskningen *förutse*, att den efter ett visst antal år och på ett bestämdt ögonblick skall undergå en förmörkelse. Dessa och liknande *förutseenden* förklaras därigenom, att vi, så långt tillbaka vi minnas, finna två sammanbundna sensationer, som aldrig hafva uraktlåtit att efterfölja hvar andra. Det beständiga återkommandet af sådana förenade medvetenhetsbestämningar skapar en vana, som gör, att vi alltid förbinda de båda medvetenhetsprocesserna med hvar andra, och då den första af dem är en närvarande sensation, måste den andra synas såsom efterföljande, d. ä. såsom tillkommande. På detta sätt är vårt *förutseende* dotter till minnet. Detta *förutseende* är af genomgripande betydelse för människans praktiska lif, ty vi företaga knapt någon handling utan att beräkna dess verkan. Hvarje par af uppfattningar, som åtfölja hvar andra i medvetandet, motsvaras oftast af ett par af fakta, som finnas i naturen. Om denna öfverensstämmelse någon gång sviker, beror det därpå, att det är fråga om föremål eller omständigheter, hvarom den *förutgående* observationen icke har lämnat fingervisningar. Men med afseende på vanliga föremål gifver sig sällan en bristande öfverensstämmelse till känna, och om den *föregående* erfarenheten varit tillräcklig, försvinner denna fullkomligt. Till en början uppfatta vi icke denna öfverensstämmelse. Barnet och djuret *förutse* i följd af erfarenheten, att vatten släcker törst, och att eld bränner, men detta framträder blott såsom individuella fall. Först då höjer sig människan till en högre stånd-

¹⁾ s. 207—208.

²⁾ s. 209 ff.

punkt, när hon med tillhjälp af tecken abstraherar och sammanställer de allmännaste bestämningarna hos de parvis förenade sensationerna och ombildar dessa till någonting, som under medvetenhetsprocessens föränderliga och komplicerade lek framträder såsom enkelt och konstant — en *lag*.¹⁾

Individen har enligt TAINÉ uppfattning icke blott af sitt eget jag, utan äfven af andras. Genom erfarenheten hafva vi en tämligen fullständig kännedom om vår egen kropp och finna i sammanhang därmed, att det gifves andra kroppar, som hos oss uppväcka sensationer liknande dem, som vår egen uppväcker. Men med uppfattningen af en sådan kropp är förbunden idéen om ett subjekt eller ett inre väsen, som är i stånd till sensationer, viljeakter, o. s. v., ty enligt associationslagarna följer den senare ideen efter den förra. Vi märka, att denna kropp rör sig ur en inre princip likasom vår, hvarför vi förutsätta den ega en vilja likasom vi. Vidare finna vi den företaga en mängd handlingar, hvilka äro analoga med våra, hvarför vi måste förutsätta, att dess handlingar äro uttryck af ett förnimmelseinnehåll, liknande vårt eget. Slutligen draga vi ur de yttre verkningar af affekter, hvilka vi skönja hos den, slutsatser angående dess känslor och stämningar. I följd häraf komma vi att fatta den yttre världen, som förut tycktes innehålla endast kroppar, såsom uppfylld af andar, väsen, som lefva och handla i likhet med oss.²⁾

Det är tydligt, att TAINÉ med afseende på sin uppfattning af jagets begrepp rönt stort inflytande från COMTE. Samma sträfvän, som utmärkte denne sist nämnde tänkare, att uppvisa ohållbarheten af teorien om jaget såsom en substantiel enhet, har äfven ledt TAINÉ, och man kan i COMTES verk finna, om också i skarpare ordalag, uttryckt den uppfattning af jaget, hvarifrån TAINÉ utgick.³⁾ COMTE stödde sig i detta hänseende på GALL och SPURZHEIM,⁴⁾ och i stället för att genom en vetenskaplig undersökning bevisa sanningen af sina åsikter hän-

¹⁾ s. 221—225.

²⁾ s. 214—216.

³⁾ "Ainsi, la fameuse théorie du *moi* est essentiellement sans objet scientifique, puisqu'elle n'est destinée qu'à représenter un état purement fictif." COMTE. *Anf. arb.* Tome III. s. 545.

⁴⁾ "Je dois me borner à renvoyer le lecteur à la lumineuse réfutation par laquelle GALL et SPURZHEIM préparent si bien leurs travaux et qui n'exigerait ici aucune nouvelle considération principale; on y devra surtout remarquer cette belle démonstration philosophique si pleinement satisfaisante, d'où ils ont conclu que la sensation, la mémoire, l'imagination et le même jugement, enfin toutes les facultés scolastiques ne sont pas, en réalité, des facultés fondamentales et abstraites, mais constituent seulement d'une manière directe les divers degrés ou modes consécutifs d'un même phénomène. s. 550.

visade han till en "hvardaglig och allmän erfarenhet" såsom sättande utom allt tvifvel, att jaget såsom substans var en blott fiktion. TAINÉ däremot slår in på en annan väg. Genom noggranna analyser af jaget sökte han fylla den brist, som visar sig i COMTES framställning, och man måste gifva honom det erkännandet, att hans undersökningar äro af ganska stort värde. Men det kan icke undgå ens uppmärksamhet, att TAINÉ med afseende på denna fråga strider mot en blott inbillad motståndare. Upptagande från COMTE jagets och förmågornas begrepp såsom blott "psykiska fantomer" och "skolastiska entiteter," har han icke gjort sig reda för hvad de egentligen innefatta. Följden däraf blir, att resultatet af hans analys blir identiskt med den ståndpunkt, hvaremot han riktat sin kritik. Såsom vi sett, finnes det nämligen i TAINÉs lära om jaget medgifvanden, som tydligt lägga i dagen, att den själf anser jaget vara någonting substantielt. Dessa permanenta möjligheter och nödvändigheter äro endast ett allmännare uttryck för ett lagbundet och ordnande jag, och TAINÉ har härmed blott under ett nytt namn upptagit de utdömda entiteterna. Jaget kan gripa hvilken länk det behagar i serien af sitt förflutna lif och har sålunda förmåga att sammanhålla sina bestämningar; det är vidare permanent, för så vidt som det framträder i hvarje medvetet fattad bestämning; det innebär en mängd serier af möjliga medvetenhetsprocesser och är i sin verksamhet med nödvändighet beroende af vissa lagar. Att efter sådana medgifvanden från TAINÉs sida tvista om, huruvida jaget kan sägas i sig innebära någonting substantielt, enhetligt och lagbundet eller icke, vore liktydigt med att föra frågan inom den rena ordstridens område.

4. Kunskapen om "allmänna saker".

Sedan TAINÉ sålunda redogjort för sina åsikter angående jaget, öfvergår han till ett annat problem. Kroppar och andar framträda under individuel form, men det gifves äfven kunskap om allmänna föremål. Dessa äro sådana, som äro gemensamma för flere fall eller individer; de äro karaktärer eller grupper af karaktärer. Om vi t. ex. tänka oss ordet "vatten," så betecknar det en grupp af karaktärer, som, alltid densamma, återfinnes hos en mängd flytande vätskor, såsom i brunnar, floder, källor, haf. På samma sätt betecknar ordet "dricka" en grupp af karaktärer, som, alltid densamma, återfinnes hos en oändlig mängd handlingar, nämligen i dem, hvarigenom en människa eller ett djur

låter en vätska flyta ned i sin mun och mage. Likasom det hos oss finnas förnimmelser, som motsvara enskilda fall och individer, likaså finnes det hos oss äfven förnimmelser, som motsvara allmänna karaktärer, de så kallade allmänna idéerna, hvilka i oss bilda par, serier, föreningar af skilda slag, med ett ord, en vidsträckt och komplicerad bygnad af medvetenhetstillstånd. Dessa allmänna karaktärer äro af två slag: sådana, som äro kopior, och sådana, som äro mönsterbilder. De förre äro af stor betydelse i naturen, emedan utan dem inga individer skulle vara möjliga; de utgöra nämligen en gemensam karaktär, som, alltid densamma, förenar skilda, successiva bestämningar. Med afseende på en viss sten t. ex. utgör denna allmänna karaktär en möjlighet att hos oss framkalla samma sensationer af beröring, motstånd och form samt att undergå samma omständigheter samma förändringar med afseende på läge och struktur. Med afseende på en viss människa åter utgöres den af den konstanta besittningen af samma förmågor och samma böjelser, eller, med andra ord, samma hjärnas kontinuerliga verksamhet. De äro, så att säga, individens essentiella del. Trots tidens och rummets förändringar förblifva dessa karaktärer sig lika under sekler. Egyptens växter och djur voro för 6000 år lika beskaffade som våra dagars, och flere slag af växter och djur hafva genom geologiska forskningar uppvisats vara lika organiserade som för myriader år sedan. Dessa karaktärer förena icke blott individernas skilda bestämningar, utan äfven arternas och slägternas, utgöra icke blotta beteckningar, som vi för vår bekvämlighets skuld uppfunnit för att ordna naturens företeelser, utan existera verkligen såsom fakta utom oss, ofta långt bortom våra sinnens och våra gissningars fattning; de äro dessutom verksamma, i det att hvar och en af dem medför en annan och bildar sålunda lagar. ¹⁾ Så medför den egenskapen att vara däggdjur den att vara vertebrerad, o. s. v. Alla äro icke lika allmänna; skilnaden dem emellan framträder, då man jämför t. ex. individen, rasen och människoslägtet. ²⁾ Såsom TAINÉ i sin framställning af tecknen visat, finnas hos oss tankar, allmänna och abstrakta idéer, som motsvara dessa objektiva bestämningar i naturen. ³⁾

¹⁾ "Ce n'est pas nous qui les arrangeons pour la commodité de notre pensée; ils ne sont pas de simples moyens de classer, des instruments de mnémotechnie. Non seulement ils existent en fait, hors de nous, et souvent bien delà de la courte portée de nos sens et de nos conjectures; mais encore ils sont efficaces. Chacun d'eux, par lui-même et par lui seul, entraîne avec soi un autre qui est son compagnon, son antécédent ou son conséquent et fait avec lui un couple qu'on appelle une loi". TAINÉ. Anf. arb. Tome II. ss. 236—237.

²⁾ s. 232—240. ³⁾ Tome I. Livre I. Ch. II.

Hvad beträffar de idéer, som äro mönsterbilder, falla de inom aritmetikens, geometriens, mekanikens och de öfriga vetenskapernas område, som handla om det möjliga och icke om det verkliga. För att visa, huru Taine tänker sig uppkomsten af dessa mönsteridéer ("idées modèles"), skola vi redogöra för hans uppfattning af ett slag af dem, de aritmetiska begreppen. Dessa utgöra tal, hvaraf hvarje är bildadt genom att lägga enhet till enhet. Det är därför enhetens begrepp, som Taine först har att undersöka. Denna innehåller enligt hans åsigt ingenting mystiskt, när man betraktar den icke från absolut och metafysisk synpunkt, utan från "synpunkten af den tjänst, som hvarje föremål kan uppfylla, nämligen att tillika med andra utgöra en samling." Enheten är då ingenting annat än en förmåga ("capacité") att inträda såsom moment ("composant") i en samling. Man frånser från de individuella bestämningarna hos föremålen och betraktar dem blott såsom en serie af enheter, hvilken tillväxer genom att tillägga den ena efter den andra. Dessa enhetssamlingar betecknas med siffror, och om vi tänka oss en sådan t. ex. 2327648, fästa vi oss alls icke vid, huruvida det i naturen finnes någonting motsvarande. Detta intresserar oss icke att veta, ty vår idé är konstruerad för sin egen skuld. Emellertid är det möjligt, att det finnes någon reel motsvarighet därtill; förmåga att inträda i en samling är nämligen en bestämning, som tillkommer hvarje väsen, och från denna synpunkt finnes det samlingar af enheter i naturen liksom hos anden. Dessa mönsteridéer kallar Taine med afseende därpå, dels att de äro bildade utan hänsyn till något reelt objekt, hvarefter vi skulle söka forma vår tanke, dels att vår tanke icke dess mindre befinnes samstämmig med ett eller flere verkliga, ännu okända föremål, hvilka såsom kända tydliggöra denna samstämmighet, "*des cadres préalables*,"¹⁾ hvilket uttryck vi skulle vilja öfversätta med: af erfarenheten oberoende, denna föregående och därmed öfverensstämmande begrepp. Den öfverensstämmelse, som kan råda mellan naturen och förebildsidéerna, är icke alltid exakt; den kan, såsom med afseende på de geometriska begreppen, vara blott approximativ, för så vidt som vi icke i verkligheten hafva räta linier, fullkomliga cirklar, o. s. v.²⁾

¹⁾ "Tel est le caractère commun de toutes les idées que nous construisons; elles sont *des cadres préalables*; quand nous en faisons un, nous n'avons point en vue une chose réelle à laquelle nous tâchions de conformer notre pensée; et néanmoins notre pensée se trouve conforme à une ou plusieurs choses réelles encore inconnues qui lorsqu'elles seront connues manifesteront cette conformité ss. 270—271. ss. 262—271.

²⁾ s. 276.

Dessa allmänna karaktärer äro icke i naturen afskilda från hvar andra, utan sins emellan förbundna. De ingå parvisa föreningar, hvilka TAINE kallar lagar. Att tänka en lag är att fastställa en allmänt gällande sats. Sådana lagar äro t. ex.: hvarje järnstycke, som är utsatt för fuktighet, rostar; hvarje kristall, som är i stånd att skära hvilka kroppar som helst, består af rent kol; alla kroppar, som läggas i en vätska, förlora lika mycket i vikt, som den vätska väger, hvilken de undanträngt, o. s. v. Dessa kombinationer af tvänne momenter kunna vara af tvänne slag: *liktidiga*, i det att antingen det ena innebär det andra, men icke tvärt om, t. ex.: hvarje däggdjur är ryggradsdjur, eller ock båda medföra hvar andra t. ex.: hos hvarje mångsiding är summan af de inre vinklarna lika med så många gånger 2 räta som sidornas antal minskadt med 2, och tvärt om; *successiva*, i det att antingen den första karaktären genom sin närvaro framkallar den andres, och tvärt om, eller den förste framkallar den andres, men icke tvärt om.¹⁾ TAINE anmärker, att en svårighet härvid framträder, nämligen den, att ehuru den allmänna karaktären är ett fragment, som icke finnes och icke kan finnas annat än uti en individuel företeelse, likväl uppfatta den i sig. Likasom man vid den enskilda individens handlingar och förnimmelseprocesser finner samtidiga, föregående och efterföljande momenter, så finner man på samma sätt sådana vid en allmän karaktär och en lag. Frågan blir då, huru man skall kunna iakttaga "järnet-i-sig" såsom utsatt för inverkan från "fuktighet i allmänhet" eller lära känna den abstrakta triangeln, som är hvarken oliksidig, likbent eller rät. Det hinder för en abstrakt betraktelse, som härvid framträder, kan enligt TAINES mening om icke undanrödjas, så åtminstone kringgå. Två metodiska konstgrepp hjälpa oss därvid. TAINE har åtskilt två slag af allmänna karaktärer: De förra äro *verkliga*, och de allmänna idéer, som motsvara dessa, såsom järnets, fuktighetens och rostens, hvilka äro bildade genom "extraktion," lära vi oss småningom att afpassa efter dem; de äro föremål för de experimentala vetenskaperna, och deras förbindelser finnas på *induktiv* väg. De senare äro endast *möjliga*, och de allmänna idéer, som motsvara dem, såsom triangeln och cirkeln, äro bildade medels kombinationer och äro endast, så att säga, ramar ("des cadres"), hvori de reela föremålen möjligen kunna inränga sig; de äro föremål för de konstruktiva vetenskaperna, och deras förbindelser finnas på *deduktiv* väg.

Förbindelser mellan de allmänna idéer, som motsvara verkliga karaktärer, framträda redan hos det späda barnet, som då det i enskilda fall förenar tvänne

¹⁾ s. 292—297.

namn, såsom "vatten" och "kall," uttalar ett omdöme. Med tillhjälp af en rikare erfarenhet bestyrkes denna sats ännu mera; barnet lär känna källor, brunnar, regn, bäckar, o. s. v., och finner, att i alla dessa fall "vatten" är förenadt med bestämningen "kall." Det tager ännu ett steg framåt, när det frånser de individuella fallen och blott fasthåller själfva begreppsparet "vatten" och "kall." På detta sätt bildas barnets abstrakta satser, hvilka från att vara vanliga allmänna uppfattningar förvandlas till vetenskapliga omdömen genom att så småningom korrigeras och fullständigas. Barnet har först trott, att allt vatten är kallt, men engång råkar det sticka fingrarna i kokande vatten och måste i följd af denna sin erfarenhet korrigera sitt omdöme, i det att barnet tillägger vattnet attributet kall endast vid en viss temperatur. På detta sätt afpassar vår uppfattning sig efter de verkliga föremålen genom en, så vidt möjligt är, universel induktion.¹⁾ Hvad beträffar lagarna för denna induktion, öfverensstämmer TAINE med STUART MILL.

Hvad som utmärker de på induktiv väg vunna allmänna satserna är, att huru väl grundade och gällande de än äro i vår värld, deras användning därutom väl är möjlig, men icke nödvändig. Det är icke säkert, att tyngdlagen har gällande kraft bortom HERSCHEL'S yttersta nebulosor, lika litet som att väte och syre i solen bibehålla den kemiska frändskap, som på vår jord är dem egen. I motsats häremot äro de lagar, som röra möjliga föremål och vinnas genom deduktion, såsom aritmetikens, geometriens, den rena matematikens, m. fl. vetenskapers grundsatser, så vidt vi kunna fatta det, absolut giltiga. Bortom de yttersta nebulosorna måste t. ex. 2 fakta lagda till 3 fakta af samma klass nödvändigt göra 5. För att visa skilnaden mellan de empiriskt gifna sannolikheterna och de deduktivt funna lagarna uppdrager TAINE en jämförelse mellan en empiriker, som medels induktiva mätningar af en otalig mängd trianglar söker närma sig vissheten om, att en triangels vinklar äro lika med tvänne räta, och en vetenskapligt bildad geometer, som uppritar blott en enda triangel och icke ens sysselsätter sig med denna eller med någon annan uppritad triangel, utan, såsom han uttryckligen angifver, med hvilken som helst, i det att den synliga figuren blott är ett medel för honom att utföra och åskådliggöra en inre konstruktion ("une construction mentale"); hans öga följer på papperet eller taflan ideala linier, hvaremot den fysiska figuren föga svarar, och hans bevis grunda sig icke på de uppritade linierna utan på analyser af vissa definitioner. Till detta område höra axiomerna, hvilka äro analytiska proposi-

¹⁾ ss. 302—308.

tioner d. v. s. sådana, hvori subjektet innesluter predikatet. Att redogöra för alla dessa anser TAINE icke vara af nöden, hvarför han nöjer sig med att anföra några exempel, bland andra de allmännast gällande satserna, att om man lägger lika stora till lika stora, blifva summorna lika, och om man borttager lika stora från lika stora, blifva resterna lika. TAINE medgifver, att vi kunna finna dessa sanningar på induktiv väg, för så vidt som erfarenheten gifver vid handen, att så är förhållandet, men äfven utom erfarenheten hafva de bestående giltighet. Om vi nämligen tillsluta våra ögon och draga oss tillbaka inom vår egen andes område, kunna vi äfven då genom att analysera begreppen storhet och likhet finna dessas förhållande till hvar andra.¹⁾ Den erfarenhet, som jag gör med mina ögon eller med inbillningskraften, är endast en fingervisning ("indice") vid sökandet efter de nödvändiga sanningarna och kan till och med saknas; så t. ex. ser jag hvarken med min kropps eller min själs öga, huru tvänne parallella linier i oändlighet löpa jämsides med hvar andra. Men ehuru sålunda förståndet själf är den egentliga principen för en grundad öfvertygelse, är dock sinnenas fingervisning af stor vikt.²⁾

Steg för steg se vi TAINE i det föregående öfvergifva den ståndpunkt, hvar till han genom sina analyser af sensationerna kommit. Enligt dessa analyser finnes det icke någon yttre värld; utan denna är fastmera en blott illusion; vidare äro alla våra kunskapers material sensationer, och slutligen finnes det icke något jag i annan mening än såsom vissa relationer mellan förnimmelselementerna. Här däremot visar sig TAINE intaga en helt annan ståndpunkt. Det gifves en yttre värld, ty de objektiva fakta, hvarefter vi afpassa våra uppfattningar af vissa lagar, hafva existens utom oss ("hors de nous"); det finnes vidare lagar, hvilka äro så oberoende af sensationer, att dessa icke ens behöfvas därvid såsom indicier, och jaget eller förståndet bär inom sig sanningar, som angifva, att det icke utgör en blott relation mellan förnimmelselementerna, utan i sig innefattar en oberoende, lagbunden verklighet. Ett fullständigare omslag i åskådningssätt kan man icke gärna tänka sig.

Sedt från den ståndpunkt, TAINE nu intager, är det icke svårt att förklara, huru vi kunna hafva tecken för en så kallad omöjlig erfarenhet. Denna är ju ingenting annat än jagets, så att säga, medfödda innehåll, hvilket icke behöfver eller kan verifieras af sensationer, men som, ehuru det är gifvet såsom omedel-

¹⁾ ss. 332—347.

²⁾ "Mais quoique la raison soit le véritable ouvrier de la conviction finale, l'indice que fournissent les sens est très-précieux." s. 369.

bart, dock äfven kan fattas medels substituter. Men i och med det samma denna så kallade oinöjlige erfarenhet förklaras, inser man ensidigheten i TAINES utgångspunkt. Han har stödt sig på den hypotesen, att all kunskap grundar sig på sensationer, och uppgiften blir i enlighet därmed för honom att förklara tecknen ur bilderna, bilderna ur sensationerna. Men väl kommen till dessa sista, som skulle utgöra de fundamentala fakta, hvarur de öfriga skulle förstås, finner han, att ett objektivt sammanhang fattas, att ett criterium veri är svårt att finna utan ett sådant sammanhang, och att i och med det samma vetenskaper icke kunna fastställas. Han måste därför bryta med det vunna resultatet. Men därmed är den första delen af TAINES psykologi en ensidighet, likasom hans andra är en inkonsekvens.

Slutet af TAINES psykologi afhandlar logiska spörsmål under form af frågan om "la raison explicative," hvarmed han menar "en eller flere karaktärer hos subjektet, som äro däri inneslutna, äro mera abstrakta och allmänna än subjektet och, såsom själfva förbundna med predikatet, förbinda detta med subjektet" ¹⁾. Genom att uppsöka och bestämna denna "raison explicative" erhåller man svar på frågan, *hvarför* subjektet och predikatet äro med hvar andra förbundna. ²⁾ I satsen "Peter är dödlig" t. ex. hafva vi ett par gifna medvetenhetsbestämningar, hvaraf den första är ett individuelt föremål, hvilket i likhet med alla sådana är underkastadt kända lagar. Vi veta, att alla människor, hvartill äfven Peter hör, äro dödliga. I detta fall utgöres den förklarande mellanleden ("l'intermédiaire explicatif"), som förenar den nämnda egenskapen med det individuella föremålet, första termen af en allmän lag: om Peter är dödlig, är det, emedan han är människa, ty hvarje människa är dödlig. Begreppet "människa" är en karaktär, som är innesluten i Peter, utgör ett extrakt ur honom och är mera allmänt än han; gemensamt för detta föremål och andra liknande, medför det hos hvar och en af dessa den nämnda egenskapen. Den förklarande mellanleden gör sig äfven gällande, när det är fråga om att förbinda en egenskap med en allmän sak, eller, med andra ord, angående de lagar, hvilka vi funnit. Som exempel härpå anför TAINE tyngdlagen. I det sjuttonde seklet visste man i följd af Galileis och Pascals undersökningar, att alla kroppar sträfvade att falla till jorden, och efter Kopernikus och Kepler, att jorden och alla de andra planeterna sträfvade att falla till solen. Newton förenade dessa båda lagar i den satsen, att gravitationen är gemensam för alla kroppar. I följd häraf visste

¹⁾ s. 483.

²⁾ s. 396.

man, *hvarför* alla till jorden hörande kroppar sträfvat att falla till jorden, och *hvarför* alla planeter sträfvat att falla till solen: de förres tyngd och de senares centripetala sträfvat att hafva till *grund* en egenskap, som är gemensam för båda: den egenskapen att vara en massa i förhållande till en annan massa.¹⁾ Vi hafva anført ofvanstående exempel för att visa TAINES uppfattning af "la raison explicative." Hans lära med afseende härpå är utaf föga betydelse i och för sig; vi omnämna den endast af det skäl, att den i sina konsekvenser innesluter märkliga medgifvanden från TAINES sida. Detta "hvarför" kan nämligen uppkastas inom alla områden af det mänskliga lifvet, och i dess största omfattning innebär det en fråga rörande tillvaron i sin helhet, hvilken i likhet med allt bör hafva sin grund och orsak, sitt "raison explicative." Ett svar härpå eller med andra ord en metafysik tror sig TAINES icke äga krafter att lämna; dock anser han denna vetenskap möjlig. Han säger sig se gränserna för sin andes fattningsförmåga, men icke för mänsklighetens.²⁾

¹⁾ ss. 400—402.

²⁾ "Ici nous sommes au seuil de la métaphysique; à mon sens elle n'est pas impossible. Si je m'arrête, c'est par sentiment de mon insuffisance; je vois les limites de mon esprit, je ne vois pas celles de d'esprit humain." s. 492.

Det återstår att i största allmänhet betrakta TAINES lära med afseende på dess ställning till positivismen, orsakerna till dess brister samt dess betydelse såsom ett inslag i det nittonde århundradets filosofiska forskning.

Hvad dess ställning till positivismen beträffar finnas både olikheter och likheter dem emellan. Till de förra måste vi i första rummet räkna TAINES uppfattning af psykologien såsom vetenskap. Vi hafva härofvan sett, huru COMTE förvandlade psykologien till frenologi och ansåg denna "vetenskaps" förnämsta uppgift vara att angifva arbetsfördelningen inom hjärnans organer, hvilket för honom var liktydigt med att bestämma de affektiva och de intellektuella förmågornas inbördes ställning. COMTES psykologi blir därigenom hjärnfysiologi, förenad med mer eller mindre välgrundade meningar angående de olika hjärnpartiernas betydelse för bedömandet af en persons karaktär och begåfning — en lära, hvarpå TAINÉ, såsom vi sett, icke offerar ett ord. Vidare finnes en olikhet mellan dessa båda forskare i det hänseendet, att då COMTE förnekade den inre erfarenheten, emedan han ansåg den dels innebära en motsägelse, dels utesluta möjligheten af att bestämma objektiva giltiga lagar, erkände TAINÉ dennas betydelse icke blott genom att vid sina analyser begagna sig därpå — hvilket äfven COMTE trots sina invändningar emot denna erfarenhet gjorde — utan erkände äfven uttryckligt dess vikt för psykologien.¹⁾ Slutligen har TAINÉ lämnat ett rum för logiken såsom en bivetenskap till psykologien; den först nämnda förbigick COMTE, såsom bekant, fullkomligt.

Hvad som skall afgöra, huruvida TAINÉ är positivist eller icke, beror dock endast i aflägsnare mån på det sätt, hvarpå han afhandlat psykologien, och på det rum, han däri lämnat åt problemerna, som af COMTE blifvit förbisedda. Skall TAINÉ verkligen räknas till positivismen, måste i själfva hans grundåskådning en

¹⁾ "Nous observons l'homme, non par le microscope et le scalpel, mais par *cette vue intérieure* qu'on appelle conscience." I. s. 140.

genomgående likhet finnas. Såsom vi sett, förnekar han egentligen icke en sådan likhet, då han i inledningen till sitt historiskt-kritiska arbete "Les Philosophes Français du XIX:e siècle" angifver skilnaden mellan positivismen och spiritualismen samt i sammanhang därmed preciserar sin egen ståndpunkt — ty det empiriska åskådningssättet är för dem båda gemensamt — men han framställer såsom sin uppgift, att på den af positivismen gifna grunden uppföra ett psykologiskt system. Positivismen anser, att det bakom de varseblifna fakta finnes orsaker, som äro af människan ofattbara, men TAINÉ förnekar detta: dessa orsaker äro själfva fakta och falla dymedels inom vetenskapens område. En väsentlig skilnad skulle finnas mellan TAINÉ och positivismen, om han verkligen kunde uppvisa, att så är förhållandet. Denna uppgift är enligt TAINÉs uppfattning löst, om man kan klargöra, huru idén om orsaken uppstår, eller, med andra ord, utvälja några påtagliga och allmänna, utforskade och bestämda fall, som låta idén om orsaken uppstå, angifva för hvart och ett af dessa fall den omständighet, som uppväcker det, samt genom att begränsa och fränkskilja denna omständighet lära exakt känna hvad en orsak är.¹⁾ TAINÉ har lyckats i denna sin uppgift, om han kan uppvisa, att orsakerna till medvetandet och dess verksamhet äro fullt bestämda och begränsade, eller, med andra ord, att det däri finnes intet, som icke inses ega sin grund i någonting inom erfarenheten fallande. Om vi kasta en blick tillbaka på TAINÉs teori finna vi snart, att detta icke är fallet. — Det faktum, hvarur alt skall förklaras, är — så länge han konsekvent vidhåller sin första ståndpunkt — sensationerna, men dessa visa sig otillräckliga med afseende på flere fakta, som framträda med fordran på förklaring. Först och främst grundar sig icke den s. k. omöjliga erfarenheten på sensationer. Vidare är det så långt ifrån, att de nödvändiga axiomerna förutsätta sensationer, att de fastmera begagna sig af dessa endast såsom fingervisningar. Slutligen hänvisar TAINÉ till en undersökning om orsaken till existensen eller erfarenheten själf, en metafysisk spekulatio, hvilken skall lösa det vigtigaste af alla problem, den absoluta grundens förhållande till företeelsernas värld. I och med det samma som TAINÉ erkänner sig icke kunna lösa detta problem, måste

¹⁾ "Il fallait voir naître l'idée de cause, et à cet effet, choisir cinq ou six des cas qui la font naître, les choisir palpables et vulgaires, tout explorés et circonscrits, noter en chacun d'eux la circonstance qui la suscite, limiter et définir cette circonstance . . . Alors seulement on sait exactement ce qu'est une cause." Les Phil. Franç. Préface, s. VI.

han anses intaga positivismens ståndpunkt: företeelserna och dessas lagar känna vi, men den yttersta grunden därtill är oss fördold.

Hufvudorsakerna till bristerna i TAINES psykologi torde kunna sägas vara tvänne: det ensidiga betraktelsesättet och den på missuppfattning af föregående tänkare beroende kritiken af läror, som TAINÉ i själfva verket själf hyllar. Det förre gifver sig tillkänna däruti, att han uppställer en teori om människans förstånd, utan att upptaga alla de hufvudslag dels af de verksamhetsformer, hvarunder det framträder, dels af det innehåll, som det faktiskt eger. Så t. ex. är hela det område, som tillhör viljan, nästan helt och hållet förbigånget, ehuru detta står i det intimaste samband med förståndet och skulle tjänat till att upplysa den viktiga frågan om kraftens och jagets begrepp. Vidare äro äfven vitalsinnets, de högre känslorna och fantasiens funktioner otillräckligt eller icke alls afhandlade, ehuru ett psykologiskt system utan dessa knappast är tänkbart. Slutligen har människan uppfattning af odödligheten, friheten, Gud, osinnliga föremål, hvilka skulle hafva varit ett betydelsefullt inslag i läran om den så kallade omöjliga erfarenheten. Det senare gifver sig tillkänna däri, att han på samma gång han skarpt kritiserar andra tänkares läror, endast med andra ord erkänner deras berättigande, hvarigenom hans ställning blir vacklande och oklar. På flera ställen hos TAINÉ framskymtar en högre åsigt, som han dock aldrig med bestämdhet uttalar och fasthåller, hvilket visar sig däri, att han med halfva medgifvanden söker förena i grunden skilda åskådningar. Detta framgår i synnerhet ur hans uppfattning af det sammanhållande och lagbundna jagets begrepp. TAINÉ omnämner en tendens hos människan att sammanfatta vissa bestämningar och framhåller den principiella betydelsen af den makt, som kallas jaget, men skyndar strax därpå att förneka dessas betydelse af någonting annat än "personifierade abstraktioner", på samma gång som han fasthåller nödvändigheten af verksamhetsenhet och konstanta kombinationer. Det finnes ingen "pouvoir", men väl "capacité", ingen "force", men väl väsen, som äro "efficaces", ingenting aproriskt, men väl "des cadres préalables". Om han, i stället för att endast med andra ord medgifva hvad han förut förnekat, förkastat den sensualistiska grundhypotes, som han vid djupare undersökning funnit ohållbar, och grundat sin teori på de gifna ovedersägliga indicier, som finnas angående kraftens betydelse och väsen i allmänhet samt jagets i synnerhet, skulle han hafva intagit en helt annan ståndpunkt. Nu däremot framställer han i den senare hälften af sin psykologi en lära om det mänskliga förståndets själfständiga och af erfarenheten oberoende verksamhet, hvilken lära saknar

grund i den sensualistiska hypotes, hvarifrån han utgått och som han genom den föregående analysen sökt stadga.

Emellertid är TAINES psykologiska teori af intresse såsom ett moment i det nittonde århundradets filosofiska forskning. Den utgör nämligen ett slående bevis därpå, att en sensualitisk psykologi, äfven om den tager till hjälp de resultat, hvartill den empiriska forskningen och de exakta vetenskaperna kommit, icke kan konsekvent fasthållas, utan måste, för att icke innebära en upplösning af alt hvad som finnes af lagbundenhet och högre värde i och för människans lif, söka sin styrka i antaganden, som endast på en högre ståndpunkt kunna vindiceras. Den förnekar sålunda sig själf och visar öfver till en sannare åsigt, som, om också gång efter annan tillbakavisad, dock alltid med stärkta krafter återvänder och genom att tvinga sina motståndare till betydelsefulla medgifvanden visar sig hafva den universelt ombildande förmåga, som är den till djupet af världsproblemen gående filosofien egen.

